

”Sen yllä liitelee menneisyyden henki.”

– Urajärven kartanomuseon perustaminen ja toiminnan vakiinnuttaminen 1916–1938

Annika Kivimäki

Pro gradu -tutkielma

Kulttuurihistoria

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Filosofian maisteri, kulttuurihistoria

Annika Kivimäki

”Sen yllä liitelee menneisyyden henki.” – Urajärven kartanomuseon perustaminen ja toiminnan vakiinnuttaminen 1916–1938

63 sivua, liitteet 6 sivua

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsittelen Asikkalassa sijaitsevan Urajärven kartanomuseon perustamista ja toiminnan vakiinnuttamista vuosina 1916–1938. Urajärven kartano kuului yli 245 vuotta von Heideman-aatelissuvulle, ja suomalaisen sukuhaaran viimeiset jäsenet, sisarukset Lilly ja Hugo tahtoivat säilyttää perintötilansa jälkipolville. Päättökysymykseni on, minkälainen tie Urajärvellä oli aateliskodista kartanomuseoksi, ja tarkastelen aihetta kronologisesti.

Työn ensimmäisessä käsittelyluvussa avaan Lillyn lahjoitusta Suomen Muinaismuistoyhdistykselle sekä Urajärven museotoiminnan suunnittelua ja haasteita. Toinen käsittelyluku valottaa kartanomuseon ensimmäistä toimintavuosikymmentä. Vastaan kysymykseen, ketkä olivat vastuussa museoimisen prosessista ja minkälaisen vastaanoton kartanomuseo sai yleisön sekä lehdistön keskuudessa.

Alkuperäisaineistooni lukeutuu Muinaismuistoyhdistyksen Urajärven arkistokokoelma, joka sijaitsee Museoviraston arkistossa. Olen käyttänyt aineistoon perehtymisen metodina sekä ekstensiivistä että intensiivistä lukutapaa. Alkuperäislähteeni muodostuvat yhdistyksen ja johtokunnan selostusmuotoisista pöytäkirjoista, vuosikertomuksista ja avainhenkilöiksi nostamiini jäsenten kirjeistä sekä muistioista 1910–1930-luvuilta.

Kartanon lahjoituksesta museon avaukseen kului 11 vuotta, johon syynä olivat yhteiskunnallisesti epävakait ajat ensimmäisen maailmansodan, Venäjän vallankumouksen ja Suomen sisällissodan keskellä. Lahjoituksessa vastaanotetun Urajärven rahaston korot sulivat inflaation vuoksi, mikä vaikeutti kartanon hoitoa. Urajärven hoitoon ja museon suunnitteluun osallistui Muinaismuistoyhdistyksen sisällä nimetty komitea/hoitokunta, joka koostui muutamasta jäsenestä kerrallaan, ja kokoonpano vaihteli vuosien mittaan. Urajärven kartanon museoiminen olikin monipolvinen ja -vaiheinen prosessi, jonka kulun olen tutkielmassa selvittänyt.

Tulokset osoittavat, kuinka kartanon hoitovastuu oli suuri ponnistus suhteellisen pienelle yhdistykselle, joka ei ollut ennen vastaanottanut yhtä laajaa lahjoitusta. Kartanomuseolle laadittiin ohjesäännöt vuonna 1928, mutta hoitokunnan ja kartanon intendentin ohjesäännöt kirjattiin vasta 1940-luvulla. Sääntöjen tavoitteena oli tilanhoidon sekä museon tason nostaminen ja toimintaperiaatteiden tarkentaminen. Kartanomuseon avauksesta uutisoitiin laajalti lehdistössä. Tavoitteena oli tehdä uutta museota tunnetuksi, ja näin kävikin: Urajärvellä vieraili avajaiskesänä 1928 lähes 1500 kävijää. Nykyisin kartanomuseolla vierailee jopa 7000 kävijää kesäkuukausina, ja museo on vakiinnuttanut paikkansa maan museokentällä.

Avainsanat: kulttuurihistoria, museologia, kulttuuriperintö, Suomi, Päijät-Häme, Asikkala, maaseutu, aateli, suvut, yläluokan kulttuuri, kartanot, Urajärven kartano, museot, kulttuurihistorialliset museot, kotimuseot, järjestöt, järjestötoiminta, itsenäisyyden aika

Esipuhe

Urajärven kartanon ystävät ry etsi opiskelijaa vuodenvaihteessa 2024 tekemään tutkimusta Urajärven kartanomuseon historiasta. Toiveena oli tutkimuksen teko ajalta, jolloin Suomen Muinaismuistoyhdistys hallinnoi kartanomuseota. Hakuilmoituksessa kysyttiin, onko kiinnostunut kartanoiden historiasta ja museointiin liittyvistä prosesseista sekä etsiikö omaan maisterintutkielmaan aihetta, joihin kaikkiin vastasin innokkaasti KYLLÄ! ja naputtelin vastausviestin yhdistyksen puheenjohtajalle.

Olen haaveillut klassisesta historiantutkijan työstä, eli arkistokammioon sulkeutumisesta alkuperäisaineiston kanssa, ja tämän sain toteuttaa työskennellessäni kolmeen eri otteeseen Museoviraston arkistossa tutkielmani aineiston parissa. Olen opiskellut pääaineeni kulttuurihistorian ohella museologiaa, taidehistoriaa sekä vaihdossa Iso-Britanniassa *Heritage Management* -oppiaineen kursseja. Aikeeni on suunnata valmistumisen jälkeen museoalan asiantuntijatehtäviin. Pro gradun teko museoaiheesta arkistoaineistoon perehtyen kiinnosti siis todella paljon, joten lämpimät kiitokseni aiheen tarjoilusta kartanon ystäville!

Tahdon kiittää Urajärven kartanon ystävät -yhdistystä myös saumattomasta yhteistyöstä ja tsemppauksesta sekä kiinnostuksen osoituksesta tutkielmaani kohtaan. Erityiskiitokset yhdistyksen puheenjohtajalle Heikille sekä oppaille Hannalle ja Heidille, kun otitte minut avosylin vastaan kesällä 2024 tullessani asumaan ja työskentelemään Urajärvelle museo-oppaan roolissa. Kiitokset myös työni ohjaajalle sekä maisteriseminaarin ja modernin aikakauden teemaryhmän osallistujille ja vetäjille.

Kiitän rakasta puolisoani, joka on jaksanut kuunnella graduun liittyviä pohdintojani ja tukenut minua koko opiskeluaikani erityisesti muistuttamalla hupsuttelun tärkeydestä tiukan akateemisuuden lomassa. Lisäksi kiitän isoisääni kaikesta hänen antamastaan avusta ja tuesta. Paljon kiitoksia myös Museo- ja kulttuuriperintöalan ammattiliitto MAL ry:lle saamastani apurahasta.

Turussa 9.5.2025

Annika Kivimäki

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Tutkielman tausta, tutkimuskysymykset ja käsitteet	5
1.2	Tutkimusmenetelmät ja alkuperäislähteet	12
1.3	Tutkimuskenttä ja -kirjallisuus	14
2	Aateliskodin tie kartanomuseoksi vuosina 1916–1928	17
2.1	Kartanon lahjoitus Suomen Muinaismuistoyhdistykselle vuonna 1917	17
2.2	Urajärven museotoiminnan suunnittelu ja haasteet	25
3	Kartanomuseon toiminta vuosina 1928–1938	34
3.1	Yhdistyksen hoitokunta, komitea ja museonhoidosta vastaavat henkilöt	34
3.2	Kartanon museoiminen ja toiminnan vakiinnuttaminen	41
3.3	Yleisön ja lehdistön vastaanotto	48
4	Lopuksi	54
	Lähteet	58
	Liitteet	64
	Liite 1. Urajärven kartanon ja von Heidemanin sisarusten valokuvat	64
	Liite 2. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen entiset ja nykyiset toimihenkilöt	65

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta, tutkimuskysymykset ja käsitteet

Urajärvi

Terve sinä kotiseutuni kaunis, sadunhohtoinen järvi; rehevien
saartesi lehtipuurannat, luodot ja niemenkärjet, kukkulat, jyrkät
kallioseinämät, ja niiden juurella vilpoiset, läpinäkymättömät
syvänteet!

Kotiseutuni järvi, kauneutesi on moninainen: kesän kauneudessa
liitelee salmessa lokki; rannan riippakoivut peilaavat oksiaan;
illan purppurakajo käy yli lumpeiden täyttämän lahden!¹

-Hugo von Heideman

Runon kirjoittaja Hugo von Heideman (1851–1915) on toinen tutkielmani alkuasetelmaan olennaisesti liittyvistä aatelissukuisista sisaruksista. Häneltä on säilynyt muutama runo, joiden aiheena on Urajärven kauneus: säkeistä kuultaa vahvasti rakkaus omaan kotikartanoon ja erityisesti sen ympäristöön. Urajärven kartano sijaitsee Päijät-Hämeen Asikkalassa Urajärven kylässä niemenkärjessä, josta avautuu kaunis maisema kirkasvetiselle järvelle kolmeen suuntaan. Urajärven kartanoa onkin kutsuttu myös ”Niemeläksi” tästä johtuen.² Käyn tutkielmassani läpi Urajärven kartanomuseon perustamisvaiheita sekä toiminnan ensimmäistä vuosikymmentä vuosien 1916–1938 välisenä ajanjaksona.

Tutkielmani on toteutettu kulttuurihistorian oppiaineessa sangen erikoislaatuisesti tilaustyönä. Urajärven kartanon ystävät -yhdistys etsi kartanoista ja museoista kiinnostunutta opiskelijaa työstämään Urajärven kartanomuseon historiaan liittyvää tutkielmaa, ja tulin valituksi tehtävään. Rajasimme aiheita yhdessä yhdistyksen puheenjohtajan kanssa, ja keskityn tutkielmassani kartanomuseon perustamisvaiheisiin, museon avaukseen ja toiminnan ensimmäisiin vuosiin sekä toiminnan mahdollistajiin. Näihin kuuluivat edellä mainittu Hugo

¹ Eräs Hugo von Heidemanin valokuvien pohjustuspahveihin kirjoittamista Urajärveä koskevista runoista (ei kirjoitusajankohtaa). Suomennos Jouni Kuurne teoksessa *Kartanoelämä Urajärvellä. Urajärven kuva-albumi*. 2003, 59.

² Korhonen 2019, 1; Vahter 1955, 52.

von Heideman sekä hänen sisarensa, kartanon varsinainen lahjoittaja Lilly von Heideman³ (1849–1917) kuin myös Suomen Muinaismuistoyhdistys (SMY) monine aktiivisine jäsenineen tutkitulla ajanjaksolla.

Urajärven kartano muodostettiin vuonna 1653 sen jälkeen, kun luutnantti Berent Möller oli ottanut viljelykseen viisi vuonna 1649 lahjoituksena kuningatar Kirstiinalla saamaansa autiotilaa. Von Heidemanin suvulle kartano siirtyi Berent Möllerin myytyä sen langolleen everstiluutnantti Georg Jürgen Heidemanille. Heideman-suku aateloitiin jo 1600-luvun alkupuolella, mutta asemaa ei introdusoitu (hyväksytty virallisesti) Ruotsin ritarihuoneeseen ennen vuotta 1824. Von Heideman-suvun suomalainen haara naturalisoitiin eli tunnustettiin Suomen ritarihuoneeseen puolestaan vuosikymmen myöhemmin vuonna 1834.⁴ Ritarihuoneelle kirjautumisen jälkeen sukunimi muuttui virallisesti muodosta ”Heideman” muotoon ”von Heideman”.⁵

Kartanon omistajuus on käynyt läpi lukuisia vaiheita,⁶ joista relevantiksi tutkimukseni kannalta nousee luutnantti Axel Fredrik von Heidemanin (1803–1867) omistajuuskausi sekä erityisesti hänen lastensa, Hugo Oskar Alexander Magnuksen (1851–1915) ja Axelia Fredrika Amalia ”Lillyn” (1849–1917) aika.⁷ Yrjö Blomstedt toteaa Asikkalan historiaa koskevassa teoksessaan, kuinka von Heidemanit olivat poikkeus muutoin 1800-luvulla tapahtuneeseen ”maaltakatoon”: he säilyivät uskollisesti kartanonsa haltijoina ja asukkaina aina vuoteen 1917 saakka.⁸ Syyskaudet Hugo ja Lilly tosin viettivät useimmiten Helsingissä erilaisiin kulttuurieroihin osallistuen.⁹ Talvisin sisarukset puolestaan matkustelivat usein ulkomailla.¹⁰

Urajärven kartano onkin kuulunut yli 245 vuotta von Heideman-aatelissuvulle, ja suomalaisen sukuhaaran viimeiset jäsenet, em. sisarukset Hugo sekä Lilly pohtivat kartanon mahdollista lahjoittamista Suomen Muinaismuistoyhdistykselle kuolemansa jälkeen. Hugo kuitenkin menehtyi ennen kuin varsinaista testamenttia oli ehditty laatia, joten Lilly hoiti asian loppuun molempien osalta vuonna 1917 lahjoittamalla varat Suomen Muinaismuistoyhdistykselle kartanon osto varten. Hän lahjoitti lisäksi 103 000 markkaa kartanon ylläpitokustannuksiin

³ Ks. Lillyn taustasta ja yhteiskunnallisesta aktiivisuudesta esim. Mero 2018.

⁴ Blomstedt 1982, 458–459; Kuurne et al. 2018, 8.

⁵ Liljeroos 2018, 2.

⁶ Ks. esim. Blomstedt 1982, 456–464; Kuurne et al. 2018, 8–10.

⁷ Ks. sisaruksista vieraineen otettu valokuva Urajärveltä: liite 1, kuva 2.

⁸ Blomstedt 1982, 105.

⁹ Blomstedt 1982, 461.

¹⁰ Kuurne 2003, 52.

perustettavaa rahastoa varten. Lilly menehtyi vain muutama kuukausi testamentin ja lahjoituksen laadinnan jälkeen 30. syyskuuta 1917.¹¹ Suomen Muinaismuistoyhdistys omisti Urajärven kartanon vuoteen 1986 asti, jolloin hallinta luovutettiin valtiolle, eli nykyiselle Museovirastolle.¹²

Urajärven kartanomuseo on ammatillisesti hoidettu museo: luettelointi ja konservointi tapahtuu edelleen Museoviraston toteuttamana. Urajärven kartanon ystävät -yhdistys on kuitenkin pyörittänyt opas- ja tapahtumatoimintaa vuodesta 2015 alkaen. Museovirasto toteutti kartanolla vuosina 2008–2013 laajan restaurointityön, mutta oli jo vuonna 2015 lakkauttamassa kartanon säästösyihin vedoten. Kartanon ystävät -yhdistys perustettiin pelastamaan Urajärvi, ja näin edellä mainittu työnjako laadittiin yhdessä Museoviraston kanssa. Urajärven kartano on edelleen suosittu vierailukohde,¹³ joka on ennallistettu von Heidemanien aikaiseen, 1900-luvun alun asuun, ja näin on pääpiirteissään ollut jo kartanomuseon avaamisvuodesta 1928 lähtien.

Suomen Muinaismuistoyhdistys osti kartanon lahjoituksen kautta Lilly von Heidemanilta vuonna 1917, mutta avasi kartanoon museon vasta 11 vuotta lahjoituksen jälkeen, vuonna 1928. Selvitykseni mukaan kartanon kokoelmalle laadittiin puolestaan museonhoidolliset periaatteet vasta vuonna 1938. Päättökysymykseni on, millainen tie Urajärvellä oli aateliskodista toimintansa vakiinnuttaneeksi kartanomuseoksi. Lähestyn aihetta kronologisesti käsitellen luvussa 2 Urajärven lahjoitusta sekä museotoiminnan suunnittelua ja luvussa 3 puolestaan kartanomuseon avausta sekä ensimmäistä toimintavuosikymmentä ja niin yleisön kuin lehdistönkin vastaanottoa.

Luvussa 2 vastaan kysymykseen siitä, mitä vuosien 1916–1928 aikana lahjoituksesta museon avaamiseen tapahtui: selvitän, kuinka kartanon hoitoa delegoitiin Muinaismuistoyhdistyksen sisällä johtokunnan ja yhdistyksen kokouspöytäkirjoihin, toimintakertomuksiin, promemorioihin (muistioihin) sekä yhdistyksen jäsenten kirjeisiin nojaten. Käsitelen myös sitä, minkä vuoksi Muinaismuistoyhdistys päätti perustaa museon, vaikka Lilly ei sitä suoranaisesti lahjoituskirjassaan ollut pyytänyt. Käyn läpi kartanomuseon syntyyn johtanutta

¹¹ Lehtonen et al. S.a.

¹² Kuurne et al. 2018, 16.

¹³ Kävijämäärä vuoden 2024 kesäkuukausina oli yhteensä 7072 henkilöä. Tiedoksianto Urajärven kartanon ystävät -yhdistykseltä 21.2.2025.

keskustelua yhdistyksessä ja alaluvussa 2.2 suuntaan huomion Urajärven museotoiminnan suunnitteluun ja siinä kohdattuihin haasteisiin.

Luvussa 3 käsittelen kartanomuseon toimintaa vuosina 1928–1938. Selvitän, kuinka museoimisen prosessista keskusteltiin ja neuvoteltiin Muinaismuistoyhdistyksen sisällä. Ketkä olivat avainhenkilöitä toiminnassa niin Helsingissä kuin paikan päällä Urajärvellä? Muinaismuistoyhdistys kokousti lähes yksinomaan Kansallismuseossa tutkimanani ajanjaksona; yhdistyksen pöytäkirjoissa kokousten paikkana on lähes aina mainittu Kansallismuseo. Suuntaan huomiota myös siihen, kuinka museotoiminta saatiin vakiinnutettua. Lisäksi tarkastelen yleisön ja lehdistön vastaanottoa vieraskirjojen sekä lehdissä julkaistujen uutisten ja muiden artikkeleiden kautta.

Käsittelen tutkielmassa löytämiäni perusteita, joiden vuoksi kartanomuseota ei perustettu heti lahjoituksen jälkeen ja valotan sitä, mitkä tekijät olivat ratkaisevassa asemassa, jotta museo saatiin avattua. Rajaan tutkielmani ulkopuolelle kartanon mailla toimineen taiteilijoiden lepokodin toiminnan (jonka perustaminen oli Hugon ja Lillyn suorana toiveena), ja joka sijaitti sittemmin puretussa Åsa-nimisessä rakennuksessa. Tutkielmani rajaus vuoteen 1938 on perustelua myös siksi, että toisen maailmansodan alkaminen seuraavana vuonna tyrehtytti suuresti Muinaismuistoyhdistyksen toimintaa, eikä kartano ollut sotavuosina avoinna. Toimintaa myös muutettiin vuoden 1941 jälkeen puolittamalla vastuut, jolloin yksi yhdistyksen jäsen oli vastuussa kartanon talouspuolesta muiden hoitaessa museon ja lepokodin toimintaa. Ennen näitä muutoksia oli siis luontevaa päättää tutkimani ajanjakso kartanomuseon historiassa.

Tutkielmassani keskeinen toimija on Suomen Muinaismuistoyhdistys, joka perustettiin vuonna 1870 Suomen Muinaismuisto-Yhtiö -nimellä. Yhdistyksen tavoitteena oli luoda edellytykset antikvaaristen muistomerkkien suojelulle ja muinaistutkimuksen käynnistämiseksi sekä herättää laajempi kansan kiinnostus muinaismuistoja kohtaan. Lisäksi olennaisiin tehtäviin kuuluivat julkaisu- ja valistustoiminta, muinaisesineiden, taiteen ja vanhan esineistön kerääminen tulevaa Kansallismuseota varten sekä muinaismuistojen ja rakennuskohteiden suojelu ja inventointi samoin kuin arkeologiset kaivaukset.¹⁴

¹⁴ Korhonen 2019, 1–2; *Historia*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen verkkosivusto. <https://www.muinaismuistoyhdistys.fi/index.php/historia/> [haettu 3.5.2025].

Suomen Muinaismuistoyhdistys on myös julkaissut vuodesta 1894 lähtien *Suomen Museo ja Finskt Museum* -nimisiä aikakauslehtiä, ja näihin kirjoittivat tutkijainani ajanjaksona enimmäkseen Muinaismuistoyhdistyksen aktiivijäsenet ajankohtaisista tutkimusaiheistaan.¹⁵ Yhdistys on edelleen toiminnassa ja järjestää mm. kuukausikokouksia ja -esitelmää.¹⁶ Suomen Muinaismuistoyhdistyksen tarkoituksena on niin nykyään kuin alusta alkaenkin ollut edistää Suomen sekä muiden kansojen ja alueiden muinaisuutta valaisevaa muinais- ja kansatieteellistä sekä taide- ja kulttuurihistoriallista tutkimusta. Tarkoitusta on toteutettu kokousten pidolla, esitelmätilaisuuksien järjestämisellä sekä kustantamalla julkaisuja. Yhdistys on myös hankkinut alojen tieteellistä kirjallisuutta vaihdon avulla kaikkialta maailmasta.¹⁷

Perustaminen sai alkunsa ensimmäisen valtionarkeologi J. R. Aspelinin, M. A. Castrenin ja Emil Nervanderin yhteistyöstä. Puheenjohtajaksi pyydettiin kirjailija Zachris Topeliusta, jonka katsottiin tuovan yhdistykselle lisää arvovaltaa.¹⁸ Suomen Muinaismuistoyhdistystä ei tule sekoittaa Muinaistieteelliseen toimikuntaan, joka puolestaan oli vuosina 1908–1972 toiminut valtiollinen toimielin ja nykyisen Museoviraston edeltäjä. Muinaismuistoyhdistyksen ja Muinaistieteellisen toimikunnan toiminta oli kuitenkin jossain määrin päällekkäistä, koska yhdistyksen luottamushenkilöt olivat usein myös toimikunnan virkamiehiä.¹⁹ Näiden lisäksi vuonna 1923 perustetussa Suomen Museoliitossa jäsenenä oli myös osin samoja henkilöitä, joten osa saattoi toimia jopa kolmoisrooleissa niin yhdistyksen, liiton kuin toimikunnankin välillä! Vuonna 2013 perustettiin puolestaan Suomen Muinaismuistosäätiö tukemaan Suomen Muinaismuistoyhdistyksen toimintaa.²⁰

Tutkielmani on kulttuurihistoriallinen sekä osittain museologisesta näkökulmasta koostunut. Toimin kesän 2024 museo-oppaana Urajärven kartanon ystävät -yhdistyksen kutsumana Urajärven kartanolla. Eräällä opaskierroksella vierailija kysyi, kuinka määrittelen kartanon. Kysymys tuli niin yllättäen, että jäin melko sanattomaksi. Onkin siis tärkeää määrittellä, mitä tarkoitan, kun puhun tutkielmani kontekstissa aateliskartanosta, ja miten kartanolaitoksen

¹⁵ Lehden digitoidut versiot löytyvät Fenno-Ugrican verkkosivuilta: <https://fennougrica.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/89726> [haettu 22.3.2025].

¹⁶ Ks. liite 2: listaus SMY:n toimihenkilöistä ennen ja nykyään.

¹⁷ *Kartanomuseon hoito ja hallinto 1953*. Anon. Ha6: Museon toimintaa (Urajärvi III), SMY.

¹⁸ *Yhdistyksen lyhyt historia. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen alkutaival*. SMY:n verkkosivut. <https://www.muinaismuistoyhdistys.fi/index.php/historia/1870-2/> [haettu 20.2.2025].

¹⁹ Härö & Kostet 2021, 194.

²⁰ Suomen Muinaismuistosäätiön verkkosivusto. <https://muinaismuistosaaatio.fi/suomen-muinaismuistosaaatio/> [haettu 23.4.2025].

syntyhistoriassa tapahtuneet muutokset ovat heijastuneet Urajärveen. Kartano-käsitteelle ei kuitenkaan ole olemassa virallista määritelmää, koska kartano-sana ei ole juridinen, jonka lait tai asetukset määrittelisivät.²¹

Eino Jutikkala määrittelee kartanoiksi historiallisessa mielessä kaikki keskiajalta lähtien verovapauden saaneet aatelismiesten maatilat eli rälssisäterit ja ratsuvelvolliset säterit. Kartanoita ovat Jutikkalan mukaan myös joko suuruutensa, rakennuksiensa tai muiden seikkojen vuoksi huomattavat virkatalot ja muun luontoiset isohkot tilat, jotka ovat yleensä olleet rälssitiloja ja pitkiä aikoja säätyläissukujen omistuksessa.²² Kartanon tuntomerkeiksi kehittyikin hiljalleen säätyläisomistuksen jatkuvuus ja talon viljelyksen sekä talouden laajuus.²³ Tähän Jutikkalan määritelmään Urajärvi myös luonnollisesti asettuu.

Virolaisia kartanoita tutkineen Juhan Maisten mukaan kartano suunniteltiin 1800-luvulla ”rauhan satamaksi, suojapaikaksi”, joka tarjosi mahdollisuuden terveellisen maalaiselämän viettoon harrastusten, kuten puutarhanhoidon ja ratsastuksen parissa sekä nauttimaan perheen ja ystävien seurasta.²⁴ Tulkintani mukaan tämä näkyy myös Urajärvellä, jossa Hugo ja Lilly von Heideman sisustivat kartanoaan mielenkiinnonkohteidensa mukaisesti ja suunnittelivat sekä toteuttivat kartanon piha-alueelle ja niemen rantaan englantilaistyyppisen puiston koristepatsaineen, jossa oli tunnelmallista käydä promenadilla. Näiltä kävelyiltä on jäänyt muun muassa valokuvatodisteita. Hugo toteutti rantaan erityisen kivetyn polun, jonka varrelta löytyy yhä ”Muistojen niemi” sekä suvun 240-vuotisomistajuuden kunniaksi kiveen hakattu latinankielinen muistolaatta vuodelta 1912.²⁵

Maiste toteaa, kuinka 1900-luvulle tultaessa kartanoarkkitehtuuri ”löydettiin” ja kartanoihin suuntasivat taiteilijoiden lisäksi myös valokuvaajat.²⁶ Näin tapahtui myös Urajärven osalta, sillä Lilly ja Hugo olivat toivoneet taiteilijoiden lepokodin perustamista kartanon maille, jonka lisäksi tunnettu suomalainen valokuvaaja Signe Brander (1869–1942) ikuisti kartanon vuonna 1913.²⁷ Zachris Topelius on kirjoittanut ”Maamme” -teoksessaan (1875): ”varje herrgård ett minnesmärke”, eli kuinka jokainen kartano/herrastalo on muistomerkki.²⁸ Tämä

²¹ Stjernvall-Järvi 2007, 15.

²² Jutikkala 1932, 1–2; Stjernvall-Järvi 2007, 15.

²³ Jutikkala 1932, 1–2; Stjernvall-Järvi 2007, 15.

²⁴ Maiste 1995, 13.

²⁵ Kuurne et al. 2018, 43.

²⁶ Maiste 1995, 14.

²⁷ Ks. liite 1, kuva 1.

²⁸ Sjöberg-Pietarinen 2014.

pätee erityisen hyvin Urajärven kartanon kohdalla, jonka katson olevan kartanon viimeisten omistajien Hugo ja Lilly von Heidemanin elämien muistomerkki.

Hugo ja Lilly keräsivät jo elinaikanaan kartanoon pienen museokokoelman ja toivat ulkomaanmatkoiltaan vuosilta 1901, 1904 ja 1907 paljon ideoita sekä matkamuuistoja kotiinsa, jotka ovat edelleen vierailijoiden nähtävillä.²⁹ Heidän mielenkiinnonkohteensa taiteisiin eri muodoissaan näkyy kartanolla selkeästi sisustuksesta lähtien. Hugo myös kirjoitti sekä sävelsi runoja ja lauloi *Muntra musikanter* -nimisessä helsinkiläisessä kuorossa.³⁰ Osa hänen runoistaan käsittelee Urajärven kauneutta. Kuten Yrjö Blomstedt toteaa, Lilly jatkoi Hugon kuoleman jälkeen ”kesken jäänyttä hanketta, joka kauniilla tavalla tuli piirtämään sisarusten nimet Suomen kulttuurihistoriaan”.³¹ Lilly ja Hugo on myös haudattu äitinsä Fredrikan kanssa rinteeseen kartanon rantapromenadin lähelle.

Birgitta Stjernvall-Järvi lainaa kartanoarkkitehtuuria ja Tandefel-sukua koskevan väitöskirjansa johdannossa taidehistorioitsija Paul Franklin (1878–1962) tutkimuksen tuloksia. Frankl korosti 1900-luvun alussa, kuinka näkee ihmiset osana arkkitehtuuria. Frankl käytti myös rinnastusta teatteriin määritellesään rakennuksen ”ihmisen toiminnan teatteriksi”, taiteen ja elämän kohtaamiseksi. Hänen mukaansa ”rakennus kuolee yhtä pian kuin elämä siinä katoaa.”³² Englantilaisia maalaiskartanoita tutkinut Mark Girouard (1931–2022) puolestaan korostaa Stjernvall-Järven tulkitsemansa, kuinka kartanorakennuksia on kautta aikojen rakennettu nimenomaisesti kertomaan omistajiensa varakkuudesta ja toimimaan heidän ”elämäntapansa näyttämönä”,³³ Franklin tapaan teatterivertausta käyttäen.

Hugo ja Lilly halusivat säilyttää kotinsa ideoiden paikkana, ”en plats för ideérna”, kuten Juhani Rinne totesi Topeliusta lainaten Lillyn muistopuheessa.³⁴ Voiko Urajärven kartanon siis nähdä ”kuolleen” rakennuksena? Franklin näkökannan mukaisesti varmasti, mutta oman näkemykseni mukaan Urajärven kartano on erityisesti kesäsesonkina hyvinkin elossa ja täyttyy kiinnostuneista vierailijoista, jotka pääsevät opastuskierroksilla kokemaan palan kadonnutta 1900-luvun alun kartanoelämää. Lillyn ja Hugon persoonat ovat vahvasti läsnä, vaikka he eivät fyysisesti enää asutakaan kartanoa.

²⁹ Blomstedt 1982, 462.

³⁰ Kuurne 2003, 28.

³¹ Blomstedt 1982, 462.

³² Stjernvall-Järvi 2007, 17.

³³ Stjernvall-Järvi 2007, 17.

³⁴ Rinne, Juhani: *Muistopuhe*. 11.10.1917. Ca9: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1915–1918, SMY.

Liisa Oikarin ja Kristina Rankin mukaan vierailijan lähtiessä kotimuseosta hänellä tulisi olla selkeä käsitys siitä, kenen kotona vieraili. Jollei tällaista synny, kotimuseo jää herkästi vain kokoelmaksi jonkun tiluksia, joka on tunnelmaltaan ennemmin kuollut kuin elossa.³⁵

Kotimuseoiden suuri vahvuus onkin autenttisuus sekä tunnesidos, joka kävijöiden ja päähahmojen välille saadaan parhaassa tapauksessa luotua.³⁶ Sain kuulla useampaan kertaan kesän aikana kävijäpalautetta, kuinka opaskierros avasi kartanoelämystä entisestään ja nivoi ympäristön omistajiensa elämään. Tunnesidos von Heidemaneihin saatiin siis palautteiden perusteella luotua oppaan kertomana.

1.2 Tutkimusmenetelmät ja alkuperäislähteet

Alkuperäislähteeni muodostuvat Suomen Muinaismuistoyhdistyksen arkistokokoelmasta, jota säilytetään Museoviraston arkistossa. Kokoelmassa on oma, yhteen koottu osionsa Urajärven kartanoon liittyvälle aineistolle sekä yhdistyksen yleis- ja johtokunnan kokouspöytäkirjoille.³⁷ Aineiston laajuus yllätti, ja vietin arkistossa kuusi kokonaista työpäivää materiaalia tutkien. Urajärveä koskeva arkistoaineisto on monipuolista, ja siihen kuuluu pöytäkirjojen lisäksi kirjeitä, vuosikertomuksia, palkkion nostoilmoituksia, talousasiakirjoja, lehtileikkeitä, muistioita sekä valokuvia, artikkeleita kartanosta sekä translitteroitua haastatteluaineistoa. Näiden kaikkien läpikäyntiin on kulunut aikaa, ja tutkielmani kannalta oleellinen tieto on pitänyt haarukoida massan joukosta. Kuvasin myös lähes kaikki tutkimani asiakirjat, ja kuvatiedostoja on yhteensä noin 600 kappaletta. Tämä luku kertoo siis aineistoni sivumäärän, koska olen ottanut lähes kaikkien dokumenttien jokaisesta sivusta oman kuvansa.³⁸

Olen siis tutkimani aineiston osalta etsinyt analogisessa muodossa olevasta arkistoaineistosta lukemalla kaikki maininnat kartanomuseon toiminnasta. Aineistossa on niin käsin- kuin konekirjoitettujakin tekstejä, jotka olen käynyt läpi yli kahden vuosikymmenen ajalta. Ajoittain onkin ollut haasteellista ja hidasta tulkita sadan vuoden takaista käsin kirjoitettua tekstiä, ja tietojen pirstaleisuus asiakirjojen sisällä on myös ollut hidastava tekijä tutkimuksen teossa. Aineistoa on noin 20 kansiollista: pöytäkirjojen osalta myös massiivisia sidottuja yhteisniteitä, joista yksi sisältää noin muutaman vuoden ajalla tuotetut kokouspöytäkirjat.

³⁵ Oikari & Ranki 2021, 218.

³⁶ Oikari & Ranki 2021, 208.

³⁷ Urajärven kartanoon liittyvät asiakirjat SMY:n arkistoluettelossa: Ha1–Ha28; SMY:n pöytäkirjat: Ca1–Cc1; vuosikertomukset: Ch3.

³⁸ Poikkeuksena muutamat tapaukset, joissa olen kuvannut kaksi sivua samaan kuvaan. Todellisuudessa arkistoaineiston sivumäärä on siis vielä hieman laajempi.

Yhden arkistokansion sisältö muodostuu puolestaan arvioni mukaan kymmenistä ellei sadoista erillisistä sivuista, eikä kaikkea materiaalia ole järjestetty kansioiden sisällä.

Tärkeimmiksi alkuperäislähteikseni ovat nousseet Muinaismuistoyhdistyksen johtokunnan sekä yleiskokousten pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1910–1930-luvuilta. Nämä ovat valikoituneet, koska niissä näkyy kartanomuseosta käytyä keskustelua sekä tehtyjä päätöksiä. Pöytäkirjat ovat aineistona virallisia asiakirjoja, mutta niiden tekijällä on kuitenkin aina oma painotuksensa esimerkiksi siitä, mitkä asiat on koettu ylös kirjaamisen arvoisiksi.

Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat eivät ole varsinaisia keskustelupöytäkirjoja, eli niihin ei ole kirjattu jokaista puheenvuoroa sanatarkasti, vaan ajoittain esiintyy koosteita käydyistä keskusteluista. Katsonkin, että käyttämäni pöytäkirjat ovat laadultaan pääosin selostuspöytäkirjoja, joihin on merkitty päätökset, keskusteluissa tehdyt ehdotukset ja tärkeimmät perustelut sekä ehdotusten kannatukset ja mahdolliset äänestykset.

Pöytäkirjojen lisäksi tärkeimpien asiakirjojen joukkoon kuuluvat Lillyn alkuperäinen ruotsinkielinen lahjoituskirja sekä testamentti. Suuren painoarvon tutkimuksessani saavat myös Muinaismuistoyhdistyksen aktiivien kertomukset, *promemorial* (muistiot) sekä kirjeet 1910–1930-luvuilta. Olen valikoinut päälähteikseni sellaiset, jotka ovat tutkimusaiheeni kannalta nostamieni avainhenkilöiden koostamia. Näitä ovat Juhani Rinteen kertomus Urajärven hoidosta vuodelta 1919 (päivätty 17.4.1920) sekä kirje yhdistyksen johtokunnalle 20.4.1920. Lisäksi hyödynnän U. T. Sireliuksen kirjettä otsikolla ”Suomen Muinaismuistoyhdistykselle” (päivätty 26.8.1927), saman tekijän asiakirjaa ”Kertomus Urajärven museon toiminnasta kesällä 1928” sekä Urajärven herraskartanon museon ohjesääntöjä vuodelta 1928, jotka niin ikään ovat Sireliuksen käsialaa. Lisäksi avainasemassa on A. M. Tallgrenin pitämä puhe Suomen Muinaismuistoyhdistyksen täyttäessä 60-vuotta 1.10.1930, joka on julkaistu *Kotiseutu*-lehden ensimmäisessä numerossa vuonna 1931. Hyödynnän myös I. Kronqvistin muistiota nimeltä ”Promemoria koskien Suomen Muinaismuistoyhdistyksen velvollisuuksia Urajärven kartanon hoitoon nähden” (päivätty 27.10.1938), joka on kirjoitettu paikoitellen kriittiseen sävyyn. Kaikissa mainituissa lähteissä käsitellään Urajärven tilannetta eri näkökulmista ja lähtökohdista.

Arkistomateriaalin joukossa on lisäksi noin 120 kappaletta talousasiakirjaksi luokiteltavaa dokumenttia: luetteloita, laskelmia, liitteitä ja selostuksia, jotka toistuvat pääosin saman kaavan mukaisina vuodesta toiseen. Nämä eivät kuitenkaan ole nykykirjanpidon mukaisia tilinpäätösasiakirjoja; Suomen ensimmäinen kirjanpitolaki säädettiin vuonna 1925.

Talousasiakirjoista selviää kuitenkin Urajärven tulo- ja menolaskelmat sekä varat ja velat vuosittain. Asiakirjoista ei kuitenkaan saa koottua yhtä kartanon taloutta esittävää laskelmaa, mutta erityisesti rahastot, sijoitukset ja metsätalous on esitetty Urajärven varallisuuden perustana. Talousasiakirjojen perusteella Urajärven hoito on ollut suurilta osin kannattavaa tutkimallani ajanjaksolla, eikä yhdistyksen nimissä ole ollut esimerkiksi lainoja.

Analyysimenetelmänä arkistoaineistoon tutustumisessa olen käyttänyt lähilukua. Hannu Salmen mukaan kulttuurihistorioitsijan tulee olla lukijana tulkitsija, joka ”uuttaa” lukemastaan merkityksiä ja suhteuttaa saatua tietoa muihin aikalaislähteisiin sekä tutkimuskirjallisuuteen.³⁹ Salmi nostaa Rolf Engelsingin teorian 1700-luvun lukukulttuurin analyysin osalta esiin artikkelissaan. Engelsing on tehnyt käsitteellisen eron ekstensiiviseen ja intensiiviseen lukemiseen. Hänen mukaansa ekstensiivistä lukemista tarvitaan laajan yleiskuvan saamiseksi; intensiivistä puolestaan, kun on tarpeen syventyä yksityiskohtiin. Intensiivisessä lukemisessa teksti tulee käydä läpi useaan kertaan, jotta voi ymmärtää sen taustalla olevia merkityssuhteita.⁴⁰ Olen hyödyntänyt molempia lukutapoja tutkielmani teossa ja arkistoaineiston osalta käynyt jokaisen asiakirjan vähintään kertaluonteisesti läpi, tärkeimmiksi nostamani kymmeniäkin kertoja.

1.3 Tutkimuskenttä ja -kirjallisuus

Urajärven kartanoa on tutkittu jonkin verran akateemisesti. Christian Liljeroos on selvittänyt Jyväskylän yliopiston historian pro gradussaan (2018) muistitietotutkimuksellaan sitä, miten Urajärven kyläläiset muistavat ja käsittävät Urajärven kartanon ja sen omistaneen von Heideman-suvun. Henna Meron pro gradu (2018) käsittelee puolestaan Lilly von Heidemania minibiografisesti aatelistnaisen roolin kautta. Jenniina Siira on tutkinut opinnäytetyössään Metropolia-ammattikorkeakouluun Urajärven kartanon tekstiilejä keittiössä ja kattauksissa (2012). Hänen selvityksensä oli osana Museoviraston Urajärven kunnostus- ja konservointihanketta, joka toteutettiin vuosina 2008–2013. Urajärven kartanomuseon perustamisvaihetta ja toiminnan alkuvuosia ei ole aiemmin tarkasteltu lyhyitä mainintoja enempää, joten tutkimukseni on tarpeen museon historian valaisemiseksi. Tämän vuoksi tutkimusartikkeleita ja muuta kirjallisuutta on ollut rajallisesti saatavana. Työni antaakin perustan jatkotutkimukselle kartanomuseon historiaan liittyen.

³⁹ Salmi 2022, 44.

⁴⁰ Ibid.

Suomalaisten museoiden ja museoalan historiasta on koostettu monipuolinen teos nimeltä *Suomen museohistoria* (2020), jota olen käyttänyt tutkimuksessani Suomen paikallismuseoiden historian ja museoalan ammatillistumisen osalta. Ritva Palviaisen ja Henni Reijosen artikkelit museoalan ammatillistumisesta ovat tarjonneet kontekstia erityisesti tutkimukseni lukuun 3 kartanon museoimisesta ja museonhoidosta. Lisäksi paikallis- ja erikoismuseoiden syntyä valottava Jouko Heinosen artikkeli on ollut hyödyllinen tarkastellessani Urajärven museotoiminnan suunnittelua ja avausta 1920-luvun Suomessa.

Birgitta Stjernvall-Järven väitöskirja nimeltä *Kartanoarkkitehtuuri osana Tandefelt-suvun elämäntapaa* (2007) on auttanut hahmottamaan aatelin elämäntapaa sekä kartanoiden rakentamisen historiaa Suomessa ja erityisesti Itä-Hämeessä Sysmässä, josta Tandefelt-suku on lähtöisin. Von Heideman-suvulla on kytkös Sysmään, sillä Lillyn ja Hugon isän Axelin ensimmäinen vaimo Sofia Lovisa von Heideman (os. Heintzius, 1815–1850) oli kotoisin Sysmän Rantalan kartanosta. Lisäksi Lillyn ja Hugon velipuoli Frans asui äidiltään Sofialta perityssä Rantalan kartanossa suurimman osan aikuisiästään ja Hugon tiedetään vierailleen Fransin luona useasti.⁴¹

Urajärven kartanosta on tehty Museoviraston julkaisema, Marja Ivarsin toimittama *Näköaloja Urajärven kartanoympäristöön* (1997) -niminen teos, joka koostuu eri tekijöiden artikkeleista Urajärven historiaan liittyen. Elias Härön artikkeli on antanut näkemystä Urajärven kartanon paikasta osana suomalaisten herraskartanoiden kenttää ja kulttuurihistoriaa. Marja Ivarsin artikkeli Urajärven perinnön hoidosta on puolestaan avannut tärkeitä taustatietoja museon suunnitteluun liittyen. Arvokasta tietoa von Heidemaneista ja kartanon historiasta tutkimukseni kannalta on myös Urajärven kartanon ystävien toimittamassa Urajärven kartanomuseon opaskirjassa, jonka uusin painos on julkaistu vuonna 2018.

Museologian kannalta varhaista aikalaiskirjallisuutta edustaa Muinaismuistoyhdistyksen aktiivijäsenen A. M. Tallgrenin teos *Museomiehen työpöydältä* (1924), jossa hän käsittelee Suomen muinaistutkimuksen vaiheita, mutta myös paikallismuseoita ja museokokoelmia kritiikkiä unohtamatta. Tallgren toimi Suomen Muinaismuistoyhdistyksen sihteerinä vuosina 1918–1920 ja myöhemmin puheenjohtajana vuosina 1930–1942. Suomen museoliiton vuosikirjassa *Osma 1955* on puolestaan yhdeksi tutkielmani avainhenkilöksi nostamani Tyyni Vahterin koostama artikkeli otsikolla ”Asikkalan Urajärvi ja von Heideman-suvun muistoja”.

⁴¹ Kuurne et al. 2018, 10; Stjernvall-Järvi 2007, 65.

Artikkelissa on oleellisia tietoja suvun ja kartanomuseon vaiheista, joita olen hyödyntänyt tutkielmassani.

Muinaismuistohallinnon historiaa ja muita aktiivisia kentän toimijoita valotetaan Museoviraston teoksessa *Kuninkaallinen ja keisarillinen muinaismuistohallinto* (2021), jonka ovat kirjoittaneet Mikko Härö ja Juhani Kostet. Teoksen avulla olen selventänyt Muinaistieteellisen toimikunnan ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen eroavuutta, mutta myös osittaista päällekkäisyyttä. Olen lisäksi hyödyntänyt tutkielmassani kotimuseoihin liittyen Linda Youngin *Museum Management and Curatorship* -lehdessä julkaistua artikkelia ”Is There a Museum in the House? Historic Houses as a Species of Museum” (2007) sekä Liisa Oikarin ja Kristina Rankin kotimuseoita ja niiden kategorisointia käsittelevää artikkelia ”Home Museums – Biographical collections of significant lives”, joka on puolestaan julkaistu *Museum Studies – Bridging Theory and Practice* -teoksen osana (2021). Youngin artikkelissa on hedelmällisiä pohdintoja paitsi kotimuseoiden määrittelystä, myös erityisesti maaseutukartanomuseoista (*country house museum*), joihin katson Urajärven lukeutuvan. Oikarin ja Rankin artikkelissa käsitellään kotimuseoita suomalaisessa kontekstissa, joita olen peilannut Youngin määrittelyihin Iso-Britannian kartano- ja kotimuseoista.

2 Aateliskodin tie kartanomuseoksi vuosina 1916–1928

2.1 Kartanon lahjoitus Suomen Muinaismuistoyhdistykselle vuonna 1917

Aateliskartanon tie museoksi lähti liikkeelle Lilly von Heidemanin halusta lahjoittaa Urajärvi Suomen Muinaismuistoyhdistykselle. Näin tapahtuikin vuonna 1917 vuoden valmistelun jälkeen. Käyn tässä luvussa läpi lahjoituksen taustaa sekä Muinaismuistoyhdistyksessä käytyä keskustelua kartanon vastaanottamisesta. Lisäksi avaan tämän käsittelyluvun alaluvuissa yhdistyksen sisäistä museotoiminnan suunnittelua sekä siinä kohdattuja haasteita. Urajärven kartanomuseo oli ensimmäinen laatuaan Suomessa, ja tapauksesta uutisoitiin paitsi paikallisissa lehdissä, myös aina Helsingin Sanomia myöden.⁴²

Hugo ja Lilly von Heideman omistivat Urajärven kartanon 1800-luvun loppuvuosikymmenistä lähtien ja asuivat paikalla kuolemaansa asti 1910-luvulle. Hugo keskittyi tilan hoitoon jätettyään kesken oikeustieteelliset opintonsa ja oli kiinnostunut Urajärven kunnossapidosta sekä ”kaunistamisesta”.⁴³ Von Heidemanien taloudellinen tilanne helpottui huomattavasti vuodesta 1897 alkaen Hugon perittyä velipuolensa Frans von Heidemanin (1833–1896) tämän kuoleman jälkeen.⁴⁴ Frans omisti äitinsä Sofia Lovisan Sysmän Rantalan kartanon ja kuului paikkakunnan rikkaimpiin miehiin.⁴⁵ Hugo päätti myydä Rantalan, josta saaduilla varoilla Urajärveä alettiin kehittää.⁴⁶ Suomalaisen sukuhaaransa viimeisinä jäseninä Lillyllä ja Hugolla oli hallussaan talon ja suvun menneisyys, jota he halusivat Elias Härön mukaan kunnioittaa saattamalla kartanon ympäristöineen ennennäkemättömään kukoistukseen.⁴⁷

Urajärven päärakennus on vuodelta 1812 ja sivurakennus, niin kutsuttu vanha museo, noin vuosilta 1740–1750.⁴⁸ Joidenkin lähteiden mukaan sivurakennus olisi kuitenkin rakennettu vasta 1770–1790-luvulla,⁴⁹ eli asiasta ei ole täyttä varmuutta. Tyyni Vahterin mukaan

⁴² Sirelius, U. T., Urajärven kartanomuseo – uusi numero nähtävyyksiemme luetteloon. *Helsingin Sanomat*, No 170, 26.6.1928.

⁴³ Härö 1997, 12.

⁴⁴ Blomstedt 1982, 461; Härö 1997, 12.

⁴⁵ Kuurne 2003, 8.

⁴⁶ Kuurne et al. 2018, 10.

⁴⁷ Härö 1997, 12–13.

⁴⁸ Vahter 1955, 53.

⁴⁹ Kuurne et al. 2018, 29.

kartanon päärakennus noudattaa tyyliltään ”verraten tyypillistä kartanoklassismia”.⁵⁰ Empiretyylin läpimurron vanavedessä 1800-luvulle tultaessa kartanoita alettiin muodistaa aikakaudelle sopivammiksi: näin meneteltiin myös Urajärvellä, jossa vanhanaikaiseksi nähty päärakennus uudistettiin kaksikerroksiseksi vuoden 1840 taitteessa Hugon ja Lillyn isän Axel von Heidemanin toimesta.⁵¹ Lisää tilaa ei sinänsä kaivattu, vaan korotus tehtiin lähinnä ulkonäöllisten seikkojen vuoksi aikakauden muotivirtausten mukana.⁵² Kartano on nykyisinkin pääosin tässä asussa ulkoisilta puitteiltaan.

Kartanon maille pystytettiin vuonna 1915 *Valhalla*-niminen, Hugon suosikkisäveltäjästä Richard Wagnerista inspiraationsa todennäköisesti saanut näköalapaikka. Puolikaaren mallinen pylväikkö rakennettiin Hugon ja Lillyn Eurooppaan suuntautuneilta ulkomaanmatkoilta saatujen vaikutteiden pohjalta.⁵³ Heidät on haudattu äitinsä Fredrikan kanssa *Valhallaan* johtavan *Via Nova*⁵⁴-nimisen polun alkupisteeseen.⁵⁵ Sisarusten voi näin nähdä Härön mukaan korostaneen Urajärven merkittävyyttä ei vain itselleen, vaan myös jälkipolville.⁵⁶ Urajärveen liittyvästä alkuperäisaineistosta nousee esiin myös muutama Hugo von Heidemanin kirjoittama runo. Niissä ylistetään Urajärven kauneutta seuraavaan tapaan:

Kesäyö Urajärvellä

Yö on täynnä huumaavaa unikontuoksua,

suihkulähteen solina kuuluu lahdella.

Suvusta, joka jo nukkuu tummissa holveissaan,

kertovat täällä kivet kirjoituksissaan.

Vuorenhuipulla, luona äkkijyrkänten

seisoo Herkules ja pimeään syvyyteen

sinkoa kiviä, saaden veden kuohumaan

ja pärskeet ylös taivaalle nousemaan.

Ja tuolla paadella, jota aika ei lannista,

⁵⁰ Vahter 1955, 54.

⁵¹ Kuurne et al. 2018, 17.

⁵² Lehtonen et al. S.a.

⁵³ Kuurne 2003, 31.

⁵⁴ Suomennettuna ”uusi tie”.

⁵⁵ Kuurne 2003, 31.

⁵⁶ Härö 1997, 13.

istuu kotka tarkaten saalista.

Tämä yö on täynnä huumaavaa unikontuoksua –

orvokit painavat silmänsä umpeen nurmella,

vain haltia valvoo Tonttulassa,

hän yksinään ei unta saa

kesäyössä Urajärven rannoilla.⁵⁷

Runossa mainitut ”Herkules”, ”kotka” ja ”Tonttula” viittaavat Hugon ja Lillyn ulkomaanmatkoiltaan tuomiin patsaisiin, jotka koristavat edelleen kartanon puutarhaa ja puistoa.⁵⁸ Kartanon puistoineen voi nähdä olleen molempien sisarusten silmäterä, ja erityisesti Hugolle myös taiteen lähde, jota sisaruspari kehitti aina kuolemaansa asti.

Suomen Nainen -lehdessä julkaistiin Lillyn nekrologi 1.12.1917, jossa kerrottiin seuraavasti Urajärven perinnöstä:

Nyt on sukukartano tyhjä, sen viimeiset omistajat lepäävät viime kesänä kartanon maalle rakennetun mausoleumin suojassa. Rikkaine historiallisine muistoineen on Urajärven kartano siirtyvä Muinaismuistoyhdistyksen hoitoon, säilyäkseen arvokkaana sivistyshistoriallisena muistomerkkinä menneistä ajoista. Sen myötä on myöskin säilyvä neiti Lilly von Heidemanin kauniin persoonallisuuden muisto.⁵⁹

Suomen Nainen oli Naisyhdistyksen julkaiseman *Koti ja Yhteiskunta* -lehden seuraaja, jota alettiin julkaista vuonna 1913.⁶⁰ Yli sivun mittainen laaja nekrologi kertoo tulkintani mukaan yhdistyksen arvostuksesta Lillyä kohtaan. Lilly olikin ollut mukana perustamassa Heinolan Naisyhdistystä ja toimi myös sen puheenjohtajana.⁶¹ Naisille oli säädetty äänioikeus sekä oikeus asettua ehdolle vaaleissa vuonna 1906, ja Lillyn tiedetään opettaneen yhdistyksensä jäseniä äänestyskäytännöissä.⁶²

⁵⁷ von Heideman, Hugo. S.a. Runon suomennos Rauno Ketonen. Ha9: Muut Urajärven kartanoon ja museoon liittyvät asiakirjat, SMY.

⁵⁸ Tosin nykyisin alkuperäiset patsaat on siirretty sivurakennuksen sisälle konservoituina suojaan säältä, ja niiden paikalla nähdään puistossa ja pihamaalla tarkat kopiot.

⁵⁹ Lilly von Heideman (nekrologi): *Suomen Nainen*, nro 23, 1.12. 1917.

⁶⁰ Turunen 2014, 44.

⁶¹ Kuurne et al. 2018, 11.

⁶² Lehtonen et al. S.a.

Lillyn lahjoituskirjassa mainitaan, kuinka kuvataiteet ja kaunokirjallisuus ovat olleet sekä hänen että veljensä Hugon hartaan mielenkiinnon kohteina.⁶³ Lahjoituskirjassa todetaan myös, että kartanon säilyttävän hoidon tavoite on pitää kartanorakennukset puutarhoineen ja puistoineen siinä asussa kuin ne olivat lahjoitusvuonna 1917. Lisäksi toivomuksena on, että yleisö pääsisi tutustumaan kartanoympäristöön ilmaiseksi tai pientä maksua vastaan.⁶⁴ Härö toteaa, että sisarusten viimeinen tahto Urajärven muodostamisesta museoksi on osoitus siitä, kuinka he halusivat integroitua oman aikansa kulttuuri-ilmastoon ja sosiaaliseen todellisuuteen.⁶⁵ Ei ole kuitenkaan säilynyt lähteitä, joiden perusteella tiedettäisiin, koska ja millä tavoin sisarukset todellisuudessa toivoivat museoitumisen tapahtuvan tai kuinka he keskustelivat siitä keskenään. Itse koen heidän elinaikanaan osoittamansa huomion Urajärveä kohtaan kertoneen halusta säilyttää kokonaisuus jälkipolville mahdollisimman autenttisena ja iloa sekä inspiraatiota tuottavana paikkana.

Urajärven kartano edustaa 1900-luvun alun suomalaista aateliskotia viimeisten omistajiensa aikakautena. Janne Vilkuna käsittelee teoksen *Museologia tänään* artikkelissaan otsikolla ”Yhteinen kulttuuriperintömme” sitä, kuinka muisti on ”unohduksen ja kuoleman vastavoima”.⁶⁶ Hänen mukaansa yksityisten ihmisten kokoelmien tarkoitus on luoda järjestystä ja turvallisuutta sekavaan ja osin uhkaavaankin maailmaan ja samalla tehdä ihmisistä ajan hampaalle immuuneja, eräänlaisia kuolemattomia, ajattomia hahmoja.⁶⁷ Kenties juuri tätä Lilly ja Hugo lahjoituksellaan tavoittelivat.

Muinaismuistoyhdistyksen jäsen I. Kronqvist toteaa selvityksessään vuonna 1938 yhdistyksen velvollisuuksista kartanoon nähden, että ”mitään kirjettä neiti v. Heidemanilta, jossa tämä tarkemmin selostaisi suunnitelmiaan ei ole”.⁶⁸ Lilly ja Hugo kuitenkin järjestivät jo elinaikanaan suvun sotahistoriaan liittyvän pienen museokokoelman sivurakennukseen, jota he nimittivät ”muistojen hiljaiseksi taloksi/kodiksi”⁶⁹, mikä kertoo halusta säilyttää suvun ja ajan perinteitä sekä asettaa ne jälkipolville nähtäviksi. Kronqvist jatkaa muistiossaan, ettei

⁶³ *Donationsbrev*. 11.10.1916. Ha3: Urajärvi. Asiakirjoja I. Urajärven kauppakirja, lahjoituksen taustaa, testamentin valvonta ja pesän selvitys, SMY; Vahter 1955, 57.

⁶⁴ *Donationsbrev*. 11.10.1916. Ha3: Urajärvi. Asiakirjoja I. Urajärven kauppakirja, lahjoituksen taustaa, testamentin valvonta ja pesän selvitys, SMY; Ivars 1997, 28.

⁶⁵ Härö 1997, 14.

⁶⁶ Vilkuna 2009a, 18.

⁶⁷ Vilkuna 2009a, 18.

⁶⁸ Kronqvist, I: *Promemoria koskien Suomen Muinaismuistoyhdistyksen velvollisuuksia Urajärven kartanon hoitoon nähden*. 27.10.1938. Ha3: Urajärvi. Asiakirjoja I. Lahjoituksen esihistoriaa, SMY.

⁶⁹ Härö 1997, 14.; Kuurne et al. 2018, 14.

mitään yksityiskohtaisia määräyksiä Urajärven ”museollisesta” luonteesta ole missään asiakirjoissa.⁷⁰

Alkuperäislähteisiin lukeutuu ”Lahjoituksen esihistoriaa” -niminen kansio Suomen Muinaismuistoyhdistyksen arkistokokoelmasta. Tässä kansiossa on muun muassa pöytäkirja Muinaismuistoyhdistyksen johtokunnan kokouksesta 3.10.1916, jossa keskustellaan Urajärven ”lohkotilan” ostosta lahjoitusvaroin.⁷¹ Aineistoon kuuluu myös monia muita yhdistyksen yleiskokousten ja johtokunnan pöytäkirjoja vuosilta 1916–1917, Urajärven kauppakirja, maksumääräys sekä vuokrasopimus. Tutkimukseni kannalta tärkeimpien asiakirjojen joukkoon lukeutuvat lisäksi Lillyn alkuperäinen lahjoituskirja sekä testamentti. Selvitykseni mukaan missään näistä asiakirjoista ei kuitenkaan ole esitetty suoranaista toivetta varsinaisen museon perustamisesta Urajärvelle. Lahjoituskirjasta löytyy laajempi ajatus kodin säilyttämisestä ”traditioiden” mukaiseen käyttöön sekä tieteen ja taiteen aloilla tapahtuvaan ideointiin.⁷²

Juhani Rinne piti Lilly von Heidemanin hautajaistilaisuudessa Suomen Muinaismuistoyhdistyksen edustajana puheen lokakuussa 1917, jossa on Urajärven museopuolta valaiseva kohta:

Hugo ja Lilly v. Heideman eivät siis ole tarkoittaneet Urajärvi säädelmällään varsinaisen museon luomista, vaan tilan pääosan säilyttämistä kotina, jossa von Heideman suvun traditioneja edelleen, mikäli mahdollista, oli pidettävä yllä, ja jossa elävä elämä vastaisinakin aikoina saisi vaikutuksia aatteellisiin luomiin, tapahtuipa tämä sitten tieteen tai taiteen alalla. He ovat siis tahtoneet luoda tänne kodin aatteille, en ”plats för idéerna”, käyttääkseni Topeliuksen sanoja.⁷³

Von Heidemanien ”tradition” on tulkittu Muinaismuistoyhdistyksessä nähdäkseni tarkoittavan museota. Rinteen puheen ja tässä sekä seuraavassa luvussa mainittujen seikkojen vuoksi on perusteltua pohtia, miksi Muinaismuistoyhdistys päätyi perustamaan museon kartanoon. Selkeää yhtä vastausta tuskin on olemassa, mutta luon tutkimuksellani kuvan kartanomuseon avaamiseen johtaneista keskusteluista ja syistä. Muinaismuistoyhdistys ei ollut aiemmin

⁷⁰ Kronqvist, I: *Promemoria koskien Suomen Muinaismuistoyhdistyksen velvollisuuksia Urajärven kartanon hoitoon nähden*. 27.10.1938. Ha3: Urajärvi. Asiakirjoja I. Lahjoituksen esihistoriaa, SMY.

⁷¹ Rinne, Juhani: *Johtokunnan kokouspöytäkirja*. 3.10.1916. Ha3: Urajärvi. Asiakirjoja I. Lahjoituksen esihistoriaa, SMY.

⁷² *Donationsbrev*. 11.10.1916. Ha3: Urajärvi. Asiakirjoja I. Urajärven kauppakirja, lahjoituksen taustaa, testamentin valvonta ja pesän selvitys, SMY.

⁷³ Rinne, Juhani: *Muistopuhe*. 11.10.1917. Ca9: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1915–1918, SMY.; Kronqvist, I: *Promemoria koskien Suomen Muinaismuistoyhdistyksen velvollisuuksia Urajärven kartanon hoitoon nähden*. 27.10.1938. Ha3: Urajärvi. Asiakirjoja I. Lahjoituksen esihistoriaa, SMY.

saanut vastaavan laajuista lahjoitusta, ja näkemykseni mukaan yhdistys lähinnä reagoi eteen nouseviin seikkoihin; heillä ei ollut strukturoitua käsittelytapaa tai ohjeistoa siihen, miten kulloinkin tulisi toimia. Tästä johtuen toiminta on ajoittain vaikuttanut tutkijan näkökulmasta hajanaiselta ja rönsyilevältäkin.

Muinaismuistoyhdistyksen johtokunnan kokouksissa 7. ja 9.9.1916 Juhani Rinne toimi sihteerinä ja ilmoittaa pöytäkirjassa kutsuneensa johtokunnan koolle saamaan tietoa tarjouksesta Urajärven kartanoon liittyen.⁷⁴ Asiasta keskusteltiin, ja käsin kirjoitettuun pöytäkirjaan on merkitty yhteenvetoa käydystä sananvaihdesta. Lopputulemana jäsenet ehdottavat kannattavuuslaskelman ja tarkemman hoitosuunnitelman laatimista, ennen kuin päätöstä Urajärvestä voidaan tehdä.⁷⁵ Esille nousee myös huoli siitä, onko Urajärveen liittyen mahdollisesti nousemassa ”perintöriitoja tai muita kustannuksia kysyviä oikeudenkäyntejä.”⁷⁶ Rinne tarjoutuu laatimaan yksityiskohtaiset luonnokset kauppa- ja vuokrasopimuksiksi sekä lahjoituskirjaksi yhdistyksessä käydyn keskustelun perusteella. Luonnokset tulee hyväksyttää johtokunnalla ennen niiden lähettämistä Lilly von Heidemanille.⁷⁷ Juhani Rinne oli siis lahjoitusvaiheessa avainasemassa ja yhteyksissä suoraan Lillyyn.

Kaksi päivää myöhemmin 9.9.1916 johtokunta jatkaa kokousta ja suorittaa katselmuksen Rinteen laatimista luonnoksista. Hänen mukaansa johtokunnan jäsenet olivat tässä vaiheessa tyytyväisiä asiakirjoihin ja ne hyväksyttiin lähetettäväksi Lillylle. Johtokunta kokousti jälleen 3.10.1916, jolloin asialistalla oli Urajärven lohkotilan ostaminen ja sen yhteydessä luvattujen lahjoitusten vastaanottaminen. Urajärven metsäosuuden suuruudeksi ilmoitetaan 85 hehtaaria, jonka kerrotaan takaavan hyvin tilan tarvitsemat polttopuut sekä rakennusaineet, ja ”liikenee siitä myytäväksikin”.⁷⁸ Lisäksi lahjoitukseen kuului 108 hehtaarin maa-ala, joka käsitti puutarhan, puiston sekä peltopalstan.⁷⁹

Muinaismuistoyhdistys järjesti yleiskokouksen 5.10.1916 jäsenistölleen, jonka pöytäkirjan pykälässä 9 tehdään seuraava ilmoitus johtokunnalta yhdistykselle:

Asikkalan pitäjässä Hämeen lääniä sijaitsevan Urajärven kartanon nykyinen omistaja, neiti Lilly von Heideman, joka toteuttaakseen velivainajansa Hugo von

⁷⁴ Rinne, Juhani: *Johtokunnan kokouspöytäkirja*. 7. ja 9.9.1916. Ca9: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1915–1918, SMY.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ *Urajärven kartanomuseo*. Toim. Raija Järvelä-Hynynen Hertta Tirrasen, Tyyni Vahterin ja Teppo Korhosen tekstin pohjalta. 1987, 12.

Heidemanin viimeisen tahdon haluaa turvata von Heidemanien sukutilan, Urajärven kartanon, keskeisen osan säilyttämisen pääasiassa siinä asussa, johonka se suvun omistuksen aikana on saatettu, senkin jälkeen kun kartanon tilukset tulevat vastaisuudessa kulkemaan tuntemattomia kohtaloita kohti, tarjoo Suomen Muinaismuistoyhdistykselle ostettavaksi – – itsenäisen Urajärvi nimisen lohkotilan.⁸⁰

Ilmoituksessa ei mainita tarkalleen, mistä tieto Hugo von Heidemanin viimeisestä tahdosta on saatu. Pohdin, että Lilly on saattanut antaa asian tiedoksi lahjoitusta ja kauppaa valmistelleelle Juhani Rinteelle kenties kirjeen tai suullisen ohjeistuksen perusteella. Varmuutta asiasta ei valitettavasti ole, ainakaan Museoviraston arkistossa säilyneiden lähteiden perusteella. Pöytäkirjassa mainitaan, kuinka Muinaismuistoyhdistyksen johtokunta on kokoustanut Urajärveen liittyvissä asioissa useampaan otteeseen ja käsittelyissään kiinnittänyt etupäässä huomiota tilan ”kannattavaisuuskysymykseen”.⁸¹ Tämän selvittämistä varten mainitaan, kuinka neljä johtokunnan jäsentä (professori Kustavi Grotenfelt, tohtorit A. H. Wirkkunen, Hj. Apperlgren-Kivalo ja A. Hackman sekä sihteeri Juhani Rinne) kävivät itse paikan päällä tarkastamassa ja arvioimassa tilaa.⁸²

Tämän jälkeen pöytäkirjan 5.10.1916 pykälässä 11 käsitellään lopullisesti Urajärven tilan ostamiseen liittyviä asioita. Pöytäkirjassa todetaan, kuinka asian ympärillä syntyneessä keskustelussa on todettu, että tilan vanhempi, 1700-luvun alussa rakennettu talo on ”arvokas rakennusmuistomerkki – – jos kohta uudempi päärakennus onkin vasta 1800-luvun alulta, sellaisenaan varsin mielenkiintoinen ja kartanoissamme nykyään jo vähemmän yleinen näyte 1600-luvulla syntyneen myöhemmän Vaasatyylin makusuunnasta – –”.⁸³ Pöytäkirjassa myös korostetaan von Heidemanien suvun kartanon omistusta vuodesta 1672 alkaen, ja kerrotaan suvun jäsenten osallistumista Suomen sotaan vuosina 1808–1809.⁸⁴ Tulkintani mukaan von Heideman-suvun pitkän historian ja sotaan osallistumisen kautta perusteltiin siis Urajärven merkittävyyttä. Kartanoa ei nähty vain arkkitehtonisesti mielenkiintoisena ja arvokkaana, vaan myös perinteitä ja herraskaista kartanokulttuuria esittelevänä kohteena – ja siksi säilyttämisen arvoisena.

⁸⁰ Rinne, Juhani: *Yhdistyksen kokouspöytäkirja*. 5.10.1916. Ha3: Urajärvi. Asiakirjoja I. Urajärven kauppakirja, lahjoituksen taustaa, testamentin valvonta ja pesän selvitys, SMY.

⁸¹ Rinne, Juhani: *Yhdistyksen kokouspöytäkirja*. 5.10.1916. Ha3: Urajärvi. Asiakirjoja I. Urajärven kauppakirja, lahjoituksen taustaa, testamentin valvonta ja pesän selvitys, SMY.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

Lopullisena perusteena Urajärven oston puoltamiselle mainitaan, että tila on arvokas säilytettäväksi niin historialliselta kuin kansatieteelliseltäkin kannalta ja linjassa Muinaismuistoyhdistyksen tarkoituksen kanssa.⁸⁵ Näin Urajärven lohkotila siis sai lopullisen ostosinettinsä yhdistyksen jäsenistön edessä. Pöytäkirjassa mainitaan paikalla olleen tuolloin yhteensä 12 yhdistyksen jäsentä, joten edustus oli suhteellisen pieni koko jäsenmäärään suhteutettuna. A. M. Tallgrenin pitämässä 60-vuotisjuhlapuheessa on esitetty vuosien 1930 ja 1920 jäsenmäärät, joissa on huomioitu myös jo edesmenneet jäsenet. Lokakuun alussa vuonna 1920 yhdistyksellä oli 59 lahjoittajaa, 103 perustajaa ja 1617 tavallista jäsentä.⁸⁶ Johtokuntaan on puolestaan kuulunut noin 10 jäsentä kerrallaan vuosikymmenten aikana. Luvut ovat todennäköisesti olleet suunnilleen samaa luokkaa 1910-luvulla kuin vuosikymmen myöhemmin.

Johtokunnan pöytäkirjassa 9.10.1916 valtuutetaan yhdistyksen esimies, tohtori Theodor Schwindt, ylitarkastaja, tohtori A. H. Wirkkunen ja yhdistyksen sihteeri, tohtori Juhani Rinne allekirjoittamaan sopimukset yhdistyksen puolesta vastaanottamaan lahjoitus. Urajärven siirtämistä yhdistykselle valmisteltiinkin kuukausia: Lilly lahjoitti ensin Muinaismuistoyhdistykselle 80 000 markkaa rakennusten ja kartanoalueen ostoon sekä lisäksi 103 000 markkaa Urajärven rahastoa varten. Rahaston korkoja oli määrä käyttää pitämään rakennukset ja puisto kunnossa sekä huoltaa tulevaa von Heidemanien sukuhautaa.⁸⁷ Kauppaan liitettiin myös 100 ha:n metsäpalsta, jonka tuottoa oli lisäksi tarkoitus käyttää kartanon ylläpitoon.⁸⁸ Kauppasopimuksen mukaan Lilly sai jäädä kartanoon asumaan kuolemaansa asti.⁸⁹ Kyseessä oli siis nimellisesti kauppa, ei lahjoitus, vaikka todellisuudessa se sitä olikin. Tällainen järjestely kuulostaa erikoiselta, ja arvelen, että sen takana saattaa olla joitakin aikakauden verotukseen liittyviä seikkoja. Tutkielman rajauksen puitteissa minulla ei ole kuitenkaan ollut mahdollisuutta syventyä mahdollisiin verotusteknisiin asioihin tarkemmin.

Kartanon maista suuri osa meni perintönä von Heidemanien ruotsissa asuville sukulaisille, osittain Urajärven kylän talollisille ja kartanon entisille torppareille. Vuonna 1917 Lillyn vielä

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Tallgren, A. M.: Suomen Muinaismuistoyhdistys 60-vuotta. (Puhe pidetty yhdistyksen 60-vuotisjuhlassa 1.10.1930). Julkaistu *Kotiseutu – Suomen kotiseutututkimuksen äänenkannattaja -lehdessä* nro 1, 1931, 11–12.

⁸⁷ Blomstedt 1982, 463; *Urajärven kartanomuseo*. Toim. Raija Järvelä-Hynynen Hertta Tirrasen, Tyyni Vahterin ja Teppo Korhosen tekstin pohjalta. 1987, 12.

⁸⁸ Blomstedt 1982, 463.

⁸⁹ Blomstedt 1982, 463.

elässä kartanolla hiljalleen kytemään alkanut torpparikysymys sai samalla ratkaisunsa.⁹⁰ Urajärven kartanon torpparit ja palkolliset lakkoilivat 8-tuntisen työpäivän puolesta alkukesällä 1917, ja konfliktin kärjistyminen estyi Lillyn suostuttua vaatimuksiin.⁹¹ 1900-luvun alussa muuttuneet poliittiset tuulet ja työväenliikkeen nousu vaikuttivat siis kartanonkin elämään; torppareiden työpäivät lyhenivät ja aikalaiset vaativat muitakin parannuksia oloihinsa.⁹²

Kuten olen edellä esittänyt, Muinaismuistoyhdistys päätyi hyväksymään Urajärven kartanon lahjoituksen ja kaupan. Suurimpana perusteluna oli se, että tilaa pidettiin yhdistyksessä ”historialliselta sekä kansatieteelliseltä kannalta arvokkaana säilytettäväksi neiti von Heidemanin suunnitteleamalla tavalla”, ja kartanon vastaanottamisen nähtiin olevan sopusoinnussa yhdistyksen tarkoituksien kanssa.⁹³

2.2 Urajärven museotoiminnan suunnittelu ja haasteet

Kartanomuseon avaaminen tapahtui vasta 11 vuotta lahjoituksen jälkeen, vuonna 1928. Avaamisen viivästymiseen oli monia yhteiskunnallisia ja yhdistyksen sisäisiä syitä, joista tärkeimmiksi nousevat ”levottomat ja tavattomat” ajat, kuten A. M. Tallgren asian ilmaisee toimivuosikertomuksessa ajalta 7.5.1918–7.5.1919.⁹⁴ Kyseiseen ja sitä ympäröivään ajanjaksoon liittyvät muun muassa Venäjän sortokausi ja Suomen itsenäistymispyrkimykset sekä lopulta itsenäistymisjulistuksen hyväksyminen 6.12.1917. Lisäksi Suomessa käyty sisällissota vuonna 1918 supisti monin tavoin myös Muinaismuistoyhdistyksen toimintaa.

Levottomista ajoista huolimatta Suomeen oli perustettu vuoteen 1918 mennessä ainakin 44 kulttuurihistoriallista museota. Sisällissodan jälkeen Suomessa käännyttiin Ritva Palviaisen mukaan ”sisäänpäin”, ja alkoi kansallisen identiteetin korostamisen aika, jolloin kotiseutuharrastus kasvoi kotiseutuliikkeeksi.⁹⁵ Museoate lähti myös leviämään kulovalkean tavoin,⁹⁶ ja vuosina 1918–1939 maahan perustettiinkin 80 erilaista kotiseutu- ja museoyhdistystä, joten paikallista kulttuuriperintöä tahdottiin innokkaasti säilyttää.

⁹⁰ *Urajärven kartanomuseo*. Toim. Raija Järvelä-Hynynen Hertta Tirrasen, Tyyni Vahterin ja Teppo Korhosen tekstin pohjalta. 1987, 12.

⁹¹ Blomstedt 1982, 261.

⁹² Kuurne 2003, 47.

⁹³ Härö 1997, 15.

⁹⁴ Tallgren, A.M.: *Vuosikertomuksen 1918–1919 alkusanat*. Ch3: SMY:n vuosikertomukset 1887–1889, 1893–1901, 1902–1909, 1918–1919, SMY.

⁹⁵ Palviainen 2020, 322.

⁹⁶ Palviainen 2020, 322.

Jouko Heinonen kirjoittaa kotiseutu- ja paikallismuseoiden perustamista käsittelevässä artikkelissaan, kuinka museon perustamisesta avaukseen kului Päijät-Hämeen kohdalla keskimäärin puolesta vuodesta yli vuosikymmeneen.⁹⁷ Urajärven kartanomuseon perustamisaika ei siis näytä tämän valossa olleen poikkeuksellisen pitkällinen. Heinosen mukaan Urajärven kartano on ”muistomerkkinä toimiva henkilöhistoriallinen museo” ja yksi ensimmäisistä, joka avattiin maaseudulle.⁹⁸ Mielenkiintoista on, ettei Heinonen mainitse Urajärven olevan myös kotimuseo, joksi sen luokittelun.

Liisa Oikari ja Kristina Ranki käsittelevät artikkelissaan kotimuseoita, niiden määrittelyä ja ominaispiirteitä sekä vahvuuksia esimerkiksi autenttisuuden ja tunnesidoksen kautta. Artikkelin on julkaistu osana *Museum Studies – Bridging Theory and Practice* -teosta (2021), joten se edustaa varsin tuoretta näkemystä kotimuseoiden kentästä Suomessa sekä Euroopassa laajemmin. Suomalainen kotimuseo ei heidän mukaansa eroa eurooppalaisista vastaavista, vaan käytännöt ovat samankaltaisia. Kotimuseo tarjoaakin näkymän menneen materiaaliseen kulttuuriin sekä valottaa ”päähenkilöidensä” elämää toimimalla eräänlaisena välähdyksenä ja aikaikkunana historiaan.⁹⁹

Kotimuseoille on olemassa erilaisia teoreettisia luokitteluita, joista nostan erityisesti esiin Sarah Butcher-Younghansin laatiman kategorisoinnin, koska se on yksi varhaisimmista museologisista luokitteluista. Butcher-Younghansin ensimmäisen kategorian kotimuseo on luonteeltaan dokumentoiva; toinen puolestaan esittelevä ja kolmas esteettinen historiallinen kotimuseo.¹⁰⁰ Urajärven kartanomuseo solahdaa ensimmäiseen kategoriaan ongelmitta: kartano on koti, joka keskittyy varakkaaseen aatelissukuun ja tarjoaa ikkunan näiden elämään sekä kertoo ajan sosiaalisista kerroksista. Urajärven kartano on myös esittelevä: rakennus kertoo tietystä arkkitehtonisesta tyylistä tietynä aikana. Urajärven päärakennus on peräisin 1810-luvulta, mutta nykyasussaan kartano on seissyt 1840-luvulta lähtien, jolloin se korotettiin muodinmukaisesti kaksikerroksiseksi.¹⁰¹ Kategorioita tarvitaan Oikarin ja Rankin mukaan, koska ne antavat museologisen lähestymistavan, jonka avulla kotimuseoiden haasteita voidaan hallinnoida niiden vahvuuksia vastaavalla tavalla.¹⁰²

⁹⁷ Heinonen 2020, 162–163.

⁹⁸ Heinonen 2020, 163.

⁹⁹ ” – acts as glimpses and timestamps of history.” Oikari & Ranki 2021, 208–210.

¹⁰⁰ Oikari & Ranki 2021, 211. Ks. myös Butcher-Younghans 1993, 184–186.

¹⁰¹ Kuurne et al. 2018, 17. Ks. liite 1, kuva 1, jossa valokuvaaja Signe Branderin ikuistama kartanon päärakennus vuodelta 1913.

¹⁰² Oikari & Ranki 2021, 212.

Kotimuseo-ilmiöllä on juuret 1800-luvun kansallisissa sankareissa, ja kotimuseoiden kautta voidaan nähdä ihminen myytin takana.¹⁰³ Suomen vanhin kotimuseo on vuonna 1882 avattu Runebergin koti, joka sijaitsee Porvoossa. Usein vierailijat suuntaavat kotimuseoihin juuri tärkeiksi katsottujen henkilöiden houkuttelemina. Urajärvellä von Heideman-suku oli arvostettu ja suuri työnantaja, jonka vaikutus Asikkalaan ja laajemmin koko Päijät-Hämeen alueeseen oli näkemykseni mukaan kiistaton. Urajärven kartanomuseo on ennen kaikkea aateliskoti, joka esittelee Hugon ja Lillyn 1900-luvun alun asuintiloja sekä palveluskunnan puolta puiston ja talousrakennusten ohella.

Linda Youngin artikkeli käsittelee kotimuseoita Iso-Britannian, Yhdysvaltojen ja Australian kontekstissa, mutta hänen näkemyksiään voi soveltaa myös Suomeen. Youngin mukaan ensimmäiseksi kotimuseoksi voi Britanniassa luokitella *Sir John Soane's Museum*in Lontoossa. Arkkitehti Sir John Soane (1753–1837) lahjoitti talonsa irtaimistoinen valtiolle, mutta erityisen lahjoituksesta teki se, että hän nimenomaisesti toivoi talon sisustuksineen säilyvän jälkipolville pääsymaksuttomana museona, jonka ainutlaatuisesta kokoelmasta hän toivoi pidettävän huolta niin hyvin kuin olosuhteet sallivat.¹⁰⁴ Tämä muistuttaa vahvasti Lillyn lahjoituskirjan ajatusta kodin säilyttämisestä pääosin siinä asussa, jossa se lahjoitushetkellä oli. Kenties Lilly ja Hugo olivat tietoisia Soanen kotimuseosta.

Youngin mukaan talo on melko helppoa hankkia museoksi, mutta erittäin kallista ylläpitää, korjata tarpeen mukaan ja varsinkin avata laajalle yleisölle.¹⁰⁵ Young luokittelee kotimuseot eri kategorioihin sen mukaan, minkä vuoksi museo on päätetty perustaa. Näkemykseni mukaan Urajärvi asettuu Youngin luokittelussa *country house* -museoksi, eli vapaasti kääntäen maaseutukartanomuseoksi. Youngin mukaan tällaisille museoille on tyypillistä niiden sukupolvelta toiseen säilynyt jatkuva omistajuus. Maaseutukartanomuseo on siten monen sukupolven yhteisvaikutuksella syntynyt kokonaisuus, johon lukeutuu itse rakennuksen lisäksi sisustuskokoelma, kalustus sekä puutarha.¹⁰⁶ Tämä näkyy vahvasti Urajärvellä, jonka sivurakennuksessa oli jo Hugon ja Lillyn toteuttamana suvun sotahistoriallisten muistojen näyttely. Nämä muistot, jotka sisältävät muun muassa Suomen

¹⁰³ Oikari & Ranki 2021, 217.

¹⁰⁴ Sanatarkasti John Soanen mukaan: ”– – *house's layout and furnishings be maintained as nearly as circumstances will permit*”. Young 2007, 60.

¹⁰⁵ Young 2007, 60.

¹⁰⁶ Young 2007, 63.

sotaan osallistuneiden suvun jäsenten muotokuvia ja heidän aseitaan, ovat edelleen samoilla paikoillaan kuin Hugon ja Lillyn aikaan.

Maaseutukartanoista kaikki eivät kuitenkaan ole museoita – kotimuseoksi luokittelu täyttyy Youngin mukaan silloin, kun kartanoon on yleinen pääsy, aukioloajat ovat vähintään kesäkuukausina, fokus on kartanossa ja paikalla on asiantuntevia, opastavia ja kokonaisuutta selittäviä¹⁰⁷ oppaita sekä rakennuksista pidetään asiaankuuluvasti ja oikeilla menetelmillä huolta.¹⁰⁸ Youngin mukaan kotimuseoiden jatkuvassa suosiossa on kyse siitä, että jokaisella kävijällä on oma kotinsa, johon he museota peilaavat, löytämiensä samankaltaisuuksien ja toisaalta erojen kautta. Kotimuseo tuokin näkyväksi historiallisen esimerkin kautta, kuinka ennen elettiin.¹⁰⁹ Urajärven kartanomuseota on pidetty perustamisesta lähtien avoinna kesäkuukausien ajan, ja paikalla on myös ollut asiantuntevia oppaita läpi vuosikymmenien.

Suomessa elettiin yhteiskunnallisesti levottomia aikoja kartanon lahjoituksen aikaan: Venäjän vallankumouksen aiheuttama liikehdintä, Suomen kansan syvenevä kahtiajakautuminen sekä elintarvikepula loivat haasteita. Muinaismuistoyhdistyksen vuosikertomuksessa 1917–1918 Juhani Rinne kuitenkin kertoo, kuinka Urajärven tila on säilynyt sisällissodan aikana ”verrattain koskemattomana, ja että välttämättömimmät työt siellä on kapinan aikanakin voitu toimeen saada”.¹¹⁰ Muinaismuistoyhdistyksen johtokunnan kokouspöytäkirjassa 4.6.1918 Rinne puolestaan mainitsee, että Urajärvellä kävi ”kapinallisia”, jotka olivat vierailleet hänen mukaansa kartanossa kahdesti, mutteivät tehneet muuta vahinkoa kuin vieneet kaksi ”haulikkopysyää”.¹¹¹ Rinne jatkaa, että kunnan ”elintarvelautakunta” oli sitä vastoin vienyt talosta olkia, perunoita sekä kuroja.¹¹² Urajärven kartano säästyi kuitenkin suuremmalta sodan kosketukselta.

Ensimmäisen maailmansodan aikaansaama inflaatio vaikeutti kuitenkin

Muinaismuistoyhdistyksen taloudellista tilannetta, mikä viivästytti kartanomuseon

¹⁰⁷ Englanninkielinen termi *interpretive* on haastava kääntää suomeksi.

¹⁰⁸ Young 2007, 61.

¹⁰⁹ Young 2007, 75.

¹¹⁰ Rinne, Juhani: *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen vuosikertomus toimivuodelta 7.5.1917–7.5.1918*. Ca9: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1915–1918, SMY.

¹¹¹ Rinne, Juhani: *Johtokunnan kokouspöytäkirja*. 4.6.1918, §8. Ca9: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1915–1918, SMY. Asikkala sijoittui sisällissodassa punaiseen Suomeen, joskin rintamalinja kulki varsin lähellä. Asikkalassa oli kuitenkin olosuhteisiin nähden varsin rauhallista, ja suuri osa väestöstä eli tavanomaista arkeaan niin pitkälle kuin se oli mahdollista. Vääksyssä käytiin Anianpellon taistelu 17.–18.4.1918, mutta konflikti ei suoraan koskenut Urajärven kartanoa. Blomstedt 1982, 261–272.

¹¹² Rinne, Juhani: *Johtokunnan kokouspöytäkirja*. 4.6.1918, §8. Ca9: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1915–1918, SMY.

avaamisaikeita. Vuonna 1918 inflaatio oli 234 prosenttia, Suomen historian korkein.¹¹³

Urajärven rahaston korot oli Lillyn toiveen mukaisesti käytettävä tilan ylläpitoon, mutta varat vähenivät tuntuvasti inflaation vaikutuksesta. Hertta Tirrasen vuonna 1953 koostaman ”Kartanomuseo” -nimisen tekstin mukaan:

Muinaismuistoyhdistys on tehnyt parhaansa noudattaakseen viimeisten von Heidemanien viimeistä toivomusta, vaikka se onkin tuottanut vaikeuksia, kartanomuseon hoitoon tarkoitettun lahjoitussumman sulaessa inflaation vaikutuksesta kokoon.¹¹⁴

Tirranen on julkaissut yhdessä Tyyni Vahterin sekä Teppo Korhosen kanssa myös Urajärven kartanomuseon opaslehtisen vuonna 1979. Lainauksessa hän kertoo inflaation vaikuttaneen kartanon talouteen heikentävästi, mutta samalla korostavan, kuinka yhdistys on siitä huolimatta tehnyt kaiken voitavansa kartanomuseon ylläpidossa.

A. M. Tallgren korostaa yhdistyksen toimivuusikertomuksessa 1918–1919, että vaikka yhdistyksellä on ollut supistunut julkaisutoiminta, stipendiaattien lähettäminen keskeytettynä ja muutkin yhdistyksen velvoitteet ovat olleet vaikeasti toteutettavissa, ei yhdistyksen toiminta ole kuitenkaan kokonaan lakannut haasteista huolimatta.¹¹⁵ Vuosikertomuksessa 1918–1919 on valotettu yhteiskunnallisten aiheiden lisäksi myös Urajärven asioita:

”– Urajärven palstatilasta. Tilan osto on nyt saavuttanut lainvoiman ja tila on siis lopullisesti yhdistyksen. On siis aika yhdistyksen ryhtyä toteuttamaan neiti Heidemanin lahjoituksen tarkoitusten toista puolta ja järjestää Urajärven muutamien rakennusten suojat kirjailijoille ja taiteilijoille lepokodiksi. Toistaiseksi on tilan hoito ja järjestely jätetty toht. J. Rinteelle ja A. H. Wirkkuselle. Kysymys sen vuokralle jättämisestä ja vastaisesta hoidosta on avoin. Kertomus tilan hoidosta ja suunnitelmista jätetään erikseen yhdistykselle.”¹¹⁶

Urajärven tilan osto sai lopullisen lainvoiman siis vuonna 1918, eli ostopäätöksen, lahjoituksen ja kaupan teosta vei noin kaksi vuotta, jotta kartano oli yhdistyksen omistama. Ylempänä olevassa lainauksessa Tallgren kirjoittaa lahjoituksen toisesta puolesta, eli taiteilijoiden lepokodista, jonka olen rajannut tutkielmani ulkopuolelle. Tallgren ei kuitenkaan mainitse museota ja kertoo tilan tulevaisuuden olevan avoin.¹¹⁷

¹¹³ *Talous elpyi nopeasti 1919*. Helsingin Suomalaisen Klubin ylläpitämä verkkosivusto. <https://itsenäisyys.fi/talous-elpyi-nopeasti-1919/> [haettu 11.2.2025].

¹¹⁴ Tirranen, Hertta: *Kartanomuseo*. 1953. Ha6: Museon toimintaa (Urajärvi III).

¹¹⁵ Tallgren, A.M.: *Vuosikertomuksen 1918–1919 alkusanat*. Ch3: SMY:n vuosikertomukset 1887–1889, 1893–1901, 1902–1909, 1918–1919, SMY.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Ibid.*

Alkuperäisaineistossa on Juhani Rinteen kirje Muinaismuistoyhdistyksen johtokunnalle, joka on päivätty 20.4.1920 ja jossa käsitellään hänen ehdotustaan siitä, kuinka Urajärven asiat tulisi järjestää. Hän kirjoittaa, ettei kannata johtokunnan aiempaa ehdotusta antaa rakennusvuokralle. Ilmeisesti 1920-luvun alussa johtokunnassa haluttiin ”helpottaa” tilan hoitoa vuokraamalla rakennukset, mutta Rinteen mukaan ”yhdistyksen olisi ainakin toistaiseksi pidettävä tila edelleen välittömässä hoidossa”.¹¹⁸ Rinteen kantaa on mitä ilmeisimmin kuultu, eikä Urajärven kartanoa vuokrattu.

Arkistoaineistossa on päiväämätön ja allekirjoittamaton asiakirja otsikolla ”Kymmenvuotiskausi 1918–1927 (J. Rinteen kassakirjan mukaan)”. Asiakirjan toisen sivun lopussa mainitaan myös tilitietoja ajanjaksolta 1929–1937, joten asiakirja on voitu koostaa vasta 1930-luvun loppupuolella. Asiakirjassa on taulukot tuloista ja menoista kymmenvuotiskaudella sekä maininta, jonka mukaan ”– ei neiti v. Heidemannin kuollessa ehditty vielä toteuttaa niitä korjaustöitä kartanossa, joita hän oli luvannut ja ne jäivät yhdistyksen huoleksi”.¹¹⁹ Ehkä tämä oli osasyynä, jonka vuoksi edellisessä kappaleessa esitetty johtokunnan ajatus kartanon vuokraamisesta oli päätynyt ehdotettavaksi.

Urajärven kymmenvuotiskaudesta Juhani Rinteen hoidon ajalta kerrotaan muun muassa vuoden 1925 osalta toteutuneista haapapuukaupoista sekä vuonna 1927 myydyistä sahapuista. Näistä kertyneestä tuotosta ”muodostuu Urajärven yhteyteen Heidemannin rahaston rinnalle uusi merkitsevä pääoma – jonka korot yhdessä Heidemanin rahaston korkojen kanssa takaa Urajärven hoidolle varmuuden”.¹²⁰ Asiakirjassa mainitaan, että kymmenvuotiskauden tilien perusteella Urajärven talous on ollut kannattavaa,¹²¹ eikä Heidemanin rahaston korkoja ole juuri tarvinnut käyttää. Museon avaamisen kerrotaan kuitenkin tuovan lisäkuluja, koska ”kartanon hoitoon museona sisältyy paljon varsinaiselle maanviljelystaloudelle vieraita menoja, on luonnollista, että korkovaroja käytetään avuksi”.¹²² Asiakirjassa ei avata tarkemmin, mitä näillä museon avaamiseen liittyvillä lisämenoilla tarkoitetaan. Kenties

¹¹⁸ Rinne, Juhani: *Kirje Suomen Muinaismuistoyhdistyksen johtokunnalle*. 20.4.1920. Ha3: Urajärvi. Asiakirjoja I. Urajärven kauppakirja, lahjoituksen taustaa, testamentin valvonta ja pesän selvitys, SMY.

¹¹⁹ *Kymmenvuotiskausi 1918–1927 (J. Rinteen kassakirjan mukaan)*. Anon. S.a. Ha4: Urajärvi. Asiakirjoja. II. Talous, SMY.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Tosin asiakirjassa on maininta, jonka mukaan vuoden 1928 tilejä ei ole ollut käytettävissä. Syytä tähän ei avata.

¹²² *Kymmenvuotiskausi 1918–1927 (J. Rinteen kassakirjan mukaan)*. Anon. S.a. Ha4: Urajärvi. Asiakirjoja. II. Talous, SMY.

rakennusten ja museokokoelman kunnan jatkuvaa huoltoa, jotta miljöö säilyy arvokkaana vierailijoita ajatellen? Mitään varmaa ei lisämenoihin lukeutuvista syistä voi päätellä.

U. T. Sirelius (Muinaismuistoyhdistyksen puheenjohtaja vuosina 1922–1923 ja 1924–1929) esittää kirjeessään yhdistykselle 26.8.1927 puolestaan seuraavaa:

Tämän viime käyntini aikana vakautui minussa ajatus, että Urajärven taiteilijakotia ja museopuolta koskevat kysymykset olivat lopultakin saatavat järjestykseen. Seikkana, joka nyt jo ratkaisevasti vaikuttaa asiaan, on otettava huomioon, että Urajärvellä, vaikka yhdistys ei ole sen puolesta tehnyt mitään propagandaa, käy kesän aikana joka päivä katsojia ja että monena päivänä on sinne saapunut yleisöä kuudellakin autolla. Yhdistyksen tulee siis järjestää museopuolen näyttely. Tätä varten on kesäkuukausiksi otettava sivistynyt nainen, joka saa asunnon päärakennuksen toisessa vinnikamarissa ja palkkauksensa etupäässä sisäänpääsymaksuista.¹²³

Sirelius viittaa ”viime käynnillä” visiitteihinsä Urajärvelle samana kesänä katsastamaan kartanoa ja tiluksia. Huomioitavaa on, että Sireliuksen mukaan kartanoa on käynyt katsomassa useita vierailijoita joka päivä, vaikkei sitä ollutkaan vielä järjestetty museoksi! Hän mainitsee kävijämäärien olevan yksi syy, jonka vuoksi museopuoli on saatava järjestettyä kuntoon. Ensimmäisen ”tarkastusmatkan” Urajärvelle hän toteutti vuoden 1927 kesällä 15.7. ja toisen kuukautta myöhemmin 15.8. Hän kirjoittaa, kuinka muutamat korjaukset kartanon rakennuksiin olivat aivan välttämättömiä toteuttaa ja kertoo hoitokunnan olleen vaikea saada kesän aikana koolle, eikä ”asia sietänyt lykkäystä”.¹²⁴ Tämän vuoksi hän kertoo antaneensa tilanhoitajan Hannes Simolinin suorittaa tarvittavat korjaukset, joiden hän myös kertoo toteutetun käydessään elokuun puolivälissä paikalla.

Lisäksi Sirelius kirjoittaa saaneensa yksityishenkilöiltä lahjoituksina yhteensä 19 000 markkaa, joiden suhteen hän ehdottaa, että ”Muinaismuistoyhdistys ottaa vastaan nämä lahjavarat ja käyttää ne Åsan korjaustöihin ja sisustukseen”.¹²⁵ Sirelius halusi siis kohdentaa lahjoitetut varat taiteilijakodin remontointiin, ei museopuolen. I. Kronqvistin 25-vuotiskertomuksessa mainitaan Sireliuksesta, kuinka hän ”harrastaa erikoisen energisesti Åsa-huvilan kuntoonpanemista ja sisustamista taiteilijain asunnoksi [Lillyn] lahjoituksen ehdon mukaisesti – ”.¹²⁶ Sireliuksen tahtona oli ilmeisesti saattaa ensin taitelijoiden kesäkotit

¹²³ Sirelius, U. T.: *Kirje Suomen Muinaismuistoyhdistykselle*. 26.8.1927. Ca11: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1925–1929, SMY.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Kronqvist, I: *25-vuotiskertomus*. 1942. Ha6: Museon toimintaa (Urajärvi III), SMY.

valmiiksi ja sen jälkeen ryhtyä perustamaan museota. Näin tapahtuikin, ja Urajärven museo avattiin kartanoon seuraavana kesänä.

Marja Ivarsin mukaan maa- ja metsätalouden päätyminen 1930-luvulla muodosti suuren murroksen Urajärven kartanon elämässä, kun toimivan maatilan hoidosta siirryttiin museonhoitoon.¹²⁷ Museolle hyväksyttiin ohjesääntö ja kartanolle asetettiin hoitokunta vuonna 1928.¹²⁸ Selvitykseni mukaan tutkimallani ajanjaksolla Muinaismuistoyhdistyksessä oltiin pitkään epätietoisia, mihin suuntaan Urajärven kanssa lähdetäisiin; näin oli jopa vuosikymmeniä kartanomuseon perustamisen jälkeen. Yhdistyksen silloista sihteeriä I. Kronqvistia pyydettiin kertomaan mielipiteensä 1930-luvun lopulla, joka pääpiirteissään oli: ”säilytettävä status quo” (sellaisenaan).¹²⁹ Kronqvist kertoo näkemyksensä muistiossa, joka on päivätty 27.10.1938. Asiakirjassa käydään läpi lahjoitusta yksityiskohtaisesti, ja mainitaan Urajärvelle perustettavasta museosta:

Kysymys Urajärven museopuolesta sen sijaan on vielä aivan avoin, ilman periaatteellistakaan kannanottoa edes siitä, onko talon jonkin osan järjestely varsinaiseksi museoksi tarpeellinen ja ehkä välttämätön; jos niin on, minkä periaatteet mukaan se olisi tehtävä. Onko Yhdistys oikeutettu muuttamaan kaluston järjestelyä rakennuksissa, tekemään poistoja, hankkimaan uutta ym. Mitään päätöksiä yhdistys ei ole koskaan tehnyt näissä kysymyksissä.¹³⁰

Kronqvistin muistion perusteella vielä vuoden 1938 lokakuun lopussa, yli vuosikymmen museon avajaisista, oli siis epäselvää, mihin suuntaan museota tulisi kehittää ja millaisia kokoelmanhoidollisia keinoja saisi käyttää. Kronqvist jatkaa vuoden 1938 muistiossaan, kuinka on selvää, ettei ole olemassa mitään ”juridisia stipulaatioita” siitä, miten Muinaismuistoyhdistyksen on hoidettava Urajärven ”museollista suhdetta”. Seuraavaksi hän mainitsee, että hoidosta määräävät ja sitä ohjaavat harkinta sekä ”pieteetti”, hyvä tahto noudattaa lahjoittajan tarkoitusta. Lopuksi Kronqvist toteaa, että yhdistyksellä on siis mahdollisuudet tietyissä määrin päättää itse muun muassa muutoksista esineitten ja kalusteiden sijoittelussa, antaa kesävieraiden käyttää kartanon kirjastoa ja ”soittokonetta” sekä

¹²⁷ Ivars 1997, 30.

¹²⁸ Itkonen, T. I: *Johtokunnan kokouspöytäkirja*. 26.4.1928, §7. Ca11: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1925–1929, SMY.

¹²⁹ Kronqvist, I: *Promemoria koskien Suomen Muinaismuistoyhdistyksen velvollisuuksia Urajärven kartanon hoitoon nähden*. 27.10.1938. Ha3: Urajärvi. Asiakirjoja I. Lahjoituksen esihistoriaa, SMY.

¹³⁰ Kronqvist, I: *Promemoria koskien Suomen Muinaismuistoyhdistyksen velvollisuuksia Urajärven kartanon hoitoon nähden*. 27.10.1938. Ha3: Urajärvi. Asiakirjoja I. Lahjoituksen esihistoriaa, SMY.

järjestää erilaisia illanviettoja kartanolla. Yhteenvetona hän toteaa, että ”onhan kodin oltava elävä koti, jossa saadaan impulsseja elävään aatteelliseen työhön”.¹³¹

Marja Ivars toteaa artikkelissaan Urajärven perinnön hoidosta vuonna 1997, kuinka kartanon hoitovastuuseen sisältyy monia näkökulmia aina museorakennusten ja -esineiden säilymisen turvaamisen puolesta museokävijöistä ja puutarhaympäristöstä huolehtimiseen.¹³²

Hoitovastuu kartanosta on ollut suuri ponnistus verrattain pienelle yhdistystoimijalle.

Museotoiminnan suunnittelu vei aikaa ja erityisesti levottomat yhteiskunnalliset ajat vaikuttivat avaukseen venymiseen. Lisäksi Urajärven rahaston korkotuotto putosi tuntuvasti inflaation seurauksena, mikä vaikeutti Muinaismuistoyhdistyksen taloudellista tilannetta.

Urajärven kartanomuseo on luonteeltaan dokumentoiva sekä esittelevä Sarah Butcher-Youngansin kategorisoinnin mukaisesti. Kartano on aateliskoti, joka keskittyy varakkaaseen sukuun ja dokumentoi heidän mennyttä elämäänsä kertoen samalla ajan sosiaalisista kerroksista. Kartano on myös esittelevä kertoessaan tietystä arkkitehtonisesta tyylistä tietynä aikana, Urajärven tapauksessa 1830- ja 1840-lukujen taitteen suomalaisen maaseutukartanon arkkitehtuurista ja sisätilojen osalta puolestaan 1900-luvun alun sisustuksen muotivirtauksista. Seuraavassa käsittelyluvussa tarkastelen kartanomuseon toimintaa avajaisista vuoden 1928 kesällä vuoteen 1938 ennen toisen maailmansodan aiheuttamaa poikkeusaikaa.

¹³¹ Ibid.

¹³² Ivars 1997, 30.

3 Kartanomuseon toiminta vuosina 1928–1938

3.1 Yhdistyksen hoitokunta, komitea ja museonhoidosta vastaavat henkilöt

Urajärven kartanon lahjoitukseen ja museoimisen prosessiin vaikutti monien eri Muinaismuistoyhdistyksen toimijoiden panos. Tarkastelen tässä alaluvussa näitä henkilöitä sekä Urajärven asioita hoitaneita yhdistyksen asettamia hoitokuntia sekä komiteoita. Lisäksi kerron kartanomuseota paikan päällä Urajärvellä hoitaneista henkilöistä. Aineistossa puhutaan hoitokunnasta ja komiteasta toistensa synonyymeina, joten olen päättänyt käyttämään molempia termejä.

Tieteellisenä seurana Muinaismuistoyhdistyksen aktiiveilla ja johtokunnan jäsenillä oli läheiset suhteet Helsingin yliopiston päättäviin elimiin sekä jäsenten taustat huomioiden suomalaisen historiantutkimuksen ja arkeologian kenttään.¹³³ Kartanomuseon lahjoituksessa ja myöhemmin toiminnan käynnistämisessä tärkeitä henkilöitä ovat olleet yhdistyksen johtokunnan jäsenet, arkeologi Juhani Rinne (1872–1950), kansatieteilijä U. T. Sirelius (1872–1929) sekä arkeologi A. M. Tallgren (1885–1945).¹³⁴ Toiminnan vakiinnuttamisessa olivat suuresti osallisina lisäksi historioitsija ja kansatieteilijä Tyyni Vahter (1886–1969) sekä kartanon rakennusten että puiston hoidosta paikan päällä vastanneet uskolliset palkolliset, pariskunta Hannes (1878–1966) ja Ida Simolin (1887–1965), jotka hoitivat Urajärveä jo von Heidemanien aikana ja jatkoivat työtään aina 1960-luvulle asti.¹³⁵

Hannes Simolin oli kotoisin Urajärven kartanolle kuuluneesta Mäenpään torpasta ja toimi von Heidemanien palveluksessa kuljettajana 1900-luvun alkuvuosista lähtien. Ida puolestaan työskenteli ensin sisäkkönä vuodesta 1905 ja toimi myöhemmin taloudenhoitajana. Kartanon siirryttyä Suomen Muinaismuistoyhdistykselle Simolinit saivat jäädä asumaan kartanon päärakennukseen, keittiön viereiseen peräkamariin ja toimivat kartanomuseon ensimmäisinä museovalvojina. Hannes nimettiin vahtimestariksi ja Ida puolestaan jatkoi myös taloudenhoitajana. Molemmat työskentelivät kartanolla aina 1960-luvun alkuun, eli eläköitymiseensä asti.¹³⁶

¹³³ Korhonen 2019, 4.

¹³⁴ Ks. liite 2: listaus SMY:n toimihenkilöistä ennen ja nykyään.

¹³⁵ Kuurne et al. 2018, 14.

¹³⁶ Kuurne et al. 2018, 14.; Siira 2012, 11–12.

U. T. Sireliuksen panos niin Muinaismuistoyhdistykselle laajemmin kuin Urajärven kartanomuseon avaamiseen on kiistaton. A. M. Tallgren suitsuttaa Sireliusta *Kotiseutu*-lehdessä julkaistussa yhdistyksen 60-vuotisjuhlapuheessaan, jolloin Sirelius oli jo ehtinyt menehtyä.¹³⁷ Hänen mukaansa Sireliuksella oli erinomaiset hallinnolliset kyvyt, joiden siivittämänä Urajärvelle saatiin kerättyä lahjoitusvaroja (yhteensä n. 20 000 markkaa) ja hankittua lisää valtionapua. Tallgren myös kuvailee Sireliuksen hoitaneen Urajärven asioita ”järkiperaisesti”¹³⁸ ja kaikesta päätellen pitää edesmennyttä Sireliusta suuressa arvossa.

Tyyni Vahter kirjoitti puolestaan Suomen museoliiton vuosikirjassa vuonna 1955 näkemyksensä, jonka mukaan Urajärven kartanomuseo saatiin avattua silloisen yhdistyksen esimiehen Sireliuksen toimesta.¹³⁹ Sirelius oli kiistatta avainhenkilö, jonka kirje yhdistykselle elokuussa 1927 sai rattaat pyörimään ja museosuunnitelmat käytännössä liikkeelle, kuten esitin luvussa 2.2. Yhdyn siis Tallgrenin ja Vahterin sanoihin Sireliuksen vaikutuksesta – ja olihan hänet nimetty jo Urajärven ensimmäiseen komiteaan vuonna 1917, joten kartanon asiat olivat käyneet hänelle varmasti vuosikymmenen mittaan tutuiksi.

Johtokunnan kokouspöytäkirjassa 29.11.1917 mainitaan tästä Urajärven komitean perustamisesta, johon nimitettiin Sireliuksen lisäksi aluksi myös maisteri Björn Cederhvarf sekä tuon aikainen yhdistyksen sihteeri Juhani Rinne, joka oli suuressa roolissa kartanon lahjoitusasiassa, jota olen puolestaan käsitellyt alaluvussa 2.1. Samassa pöytäkirjan pykälässä mainitaan myös, että komitea asetetaan ”vastedes vuosittain, jolloin vaali toimitetaan vuosikokouksessa”.¹⁴⁰ Tietoja seuraavista vuosista löytyy kootusti ”Urajärven tila Suomen Muinaismuistoyhdistyksen omistamana 1916–1942” -nimetystä asiakirjasta, joka on valitettavasti allekirjoittamaton. Seuraava komitean jäsenistön vaali toimitettiin kuitenkin vasta vuonna 1920 ja edelleen seuraavana vuonna 1921, jolloin molemmilla kerroilla oli suoritettu ”huutoäänestys”, ja komiteaan valittiin Juhani Rinne, A. H. Virkkunen sekä varalle U. T. Sirelius.¹⁴¹

Tämän jälkeen vaaleja ei vuosikokouksissa enää ilmeisesti toimitettu, vaan mikäli komitea myöhemmin asetettiin tai sitä täydennettiin, se tehtiin johtokunnassa. Kokouksessa

¹³⁷ Tallgren, A. M.: Suomen Muinaismuistoyhdistys 60-vuotta. (Puhe pidetty yhdistyksen 60-vuotisjuhlassa 1.10.1930). Julkaistu *Kotiseutu – Suomen kotiseutututkimuksen äänenkannattaja -lehdessä* nro 1, 1931, 11–12.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Vahter 1955, 53.

¹⁴⁰ Rinne, Juhani: *Johtokunnan kokouspöytäkirja*. 29.11.1917, §6. Ca9: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1915–1918, SMY.

¹⁴¹ *Urajärven tila Suomen Muinaismuistoyhdistyksen omistamana 1916–1942*. Anon. S.a. Ha6: Museon toimintaa (Urajärvi III), SMY.

25.10.1924 hoitokuntaa täydennettiin kolmella jäsenellä, jotka olivat Sirelius, Julius Ailio ja ylijohtaja U. Brander. Johtokunnan kokouspöytäkirjassa neljä vuotta myöhemmin

26.4.1928 hoitokuntaa täydennettiin vielä varatuomari Auli Markkulalla, joka valittiin varajäseneksi. Kartanomuseon henkilö- ja hoitokuntaa on valotettu johtokunnan kokouksen

26.4.1928 pöytäkirjassa:

– – esimiehen laatima ehdotus Urajärven herraskartanomuseon ohjesäännöksi. Museon kaitsijaksi kolmen kesäkuukauden ajaksi valittiin tohtorinrva Margit Nysten, joka saa toimesta 700 mk kuukausipalkkaa ja vapaan asunnon. Museoesineiden inventoimista suorittamaan valittiin neidit Marta Hirn ja Maj Ehrnrooth. Kartanon hoitajille, Hannes ja Ida Simolinille päätettiin sen kasvi- ja puutarha vuokrata 400 mk:n vuosimaksusta. Urajärven kartanon hoitokuntaan valittiin tuomari A. Markkula varajäseneksi; hoitokunta oikeutettiin käyttämään yhdistyksen sihteerinä pöytäkirjurinaa.¹⁴²

Päätellen lainauksessa mainitusta sihteerin lainaamisesta pöytäkirjojen laatimista varten, Urajärven hoitokunta on mahdollisesti kokoustanut erillisenä tahona.¹⁴³ Museon toimintaan liittyvässä arkistokotelossa on säilyneenä edellä mainittujen Urajärven herraskartanon museon ohjesääntöjen lisäksi museon hoitokunnan ohjesäännöt. Hoitokunnan ohjesäännöissä on vesileima vuodelta 1940, joten saattaa olla, että ohjesääntö-asiakirjat on arkistossa koottu yhteen, vaikka ne olisi todellisuudessa laadittu vuosikymmenien erolla toisistaan.

Hoitokunnan ohjesäännöissä on 7 pykälää, joissa käsitellään hoitokunnan kokoonpanoa, tehtäviä kartanomuseoon nähden, vuosittaista raportointivastuuta sekä kokoustamista. Pyrkimyksenä on siis nähdäkseni ollut hoidon tason nostaminen ja toimintaperiaatteiden kirjaaminen 1940-luvun alussa, jolloin kartanomuseo oli ollut toiminnassa jo yli vuosikymmenen. Muinaismuistoyhdistyksen Urajärven omistuksen 25-vuotiskertomuksessa vuonna 1942 I. Kronqvist kuitenkin mainitsee, kuinka:

Hoitokunnalla eli komitealla ei tietävästi ollut mitään ohjesääntöä eikä hoitokunta pitänyt erikoisia kokouksia, joista olisi pidetty pöytäkirjaa. Sen tehtävä näyttää olleen pelkästään neuvottelevaa laatua eikä sillä ollut asioissa päätösvaltaa, mikä kokonaan kuului johtokunnalle pienimpiä yksityiskohtia myöten. Minkäänlaisia aloitteita hoitokunta ei myöskään näytä tehneen, nekin lähtivät johtokunnan taholta ja vain joskus pyydetään hoitokunnalta asiasta lausuntoa. On niinollen

¹⁴² Itkonen, T. I.: *Johtokunnan kokouspöytäkirja*. 26.4.1928, §7. Ca11: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1925–1929, SMY.

¹⁴³ Hoitokunnan mahdollisia omia pöytäkirjoja ei valitettavasti ole Urajärveä koskevassa arkistokokoelmassa Museovirastossa, Ei ole varmuutta, ovatko kyseiset pöytäkirjat ylipäänsä säilytettyinä jossakin arkistossa. Asia vaatisi selvitystä tulevaisuudessa.

luonnollista, että hoitokunta jää aikaa myöten pelkäksi muodolliseksi instanssiksi ja unohtuu vähitellen.¹⁴⁴

Tuntuu lähes paradoksaaliselta, että Kronqvist kirjoittaa edellä mainittuun sävyyn hoitokunnasta vain muodollisena tahona, joka ei ole saanut aikaiseksi mitään konkreettista. Edempänä mainitut hoitokunnan ohjesäännöt oli laadittu (todennäköisesti) vuonna 1940, eli kaksi vuotta Kronqvistin kertomusta aiemmin. Ennen kartanon avausta vuonna 1928 oli myös laadittu museon ohjesäännöt, joten tyystin ilman “mitään” ohjesääntöä ei museota ole pyöritetty, vaikka Kronqvist niin kirjoittaa.

Vaikuttaisi siltä, että hoitokunnan mahdollisissa omissa kokouksissa käydyt asiat eivät ole päätyneet kovin laajalti Muinaismuistoyhdistyksen johtokunnan tai yleisten kokousten käsittelyihin 1930-luvulla. U. T. Sirelius mainitsee vuoden 1928 kertomuksessaan Urajärven hoitokunnan kokoustaneen ainakin 16.6. kuluvana vuonna metsänhoidollisista asioista.¹⁴⁵ Tämä on yksi todiste siitä, että hoitokunta on kokoustanut Muinaismuistoyhdistyksen johtokunnasta erillisenä kokoonpanona.¹⁴⁶ Johtokunnan kokouksessa 20.5.1930 pyydettiin tuomari Markkulaa hoitamaan väliaikaisesti Urajärven asioita. Tämän jälkeen hoitokunta mainitaan Muinaismuistoyhdistyksen vuosikertomuksessa toimivuodelta 7.5.1930–7.5.1931. Vuosikertomuksen mukaan hoitokuntaan valittiin myös tuolloin tuomari A. Markkula ja hänen lisäkseen maisteri B. Cederhvarf sekä tohtori A. Hämäläinen.

Todistetusti hoitokunnan/komitean kokoonpano on siis vaihdellut vuosien mittaan, mutta toisaalta myös samoja henkilöitä on ollut hoitokunnan jäseninä jopa vuosikymmenestä toiseen, kuten Cederhvarf. Kattavaa kuvaa eri kokoonpanoista kaikkina toimivuosina on vaikea muodostaa lähdemateriaalin pirstaleisuuden vuoksi. Näyttää kuitenkin siltä, että hoitokunnassa on ollut kerrallaan muutamasta henkilöstä koostunut pieni ryhmä yhdistyksen aktiiveja, joista jotkut ovat hoitaneet tilaa pontevammin kuin toiset.

Vuosikertomuksessa toimikaudelta 7.5.1938–7.5.1939 yhdistyksen sihteeri I. Kronqvist mainitsee seuraavaa Urajärven asioista:

¹⁴⁴ Kronqvist, I: *25-vuotiskertomus*. 1942. Ha6: Museon toimintaa (Urajärvi III), SMY.

¹⁴⁵ Sirelius, U. T.: *Kertomus Urajärven museon toiminnasta kesällä 1928*. Vuosikokouksen pöytäkirjan liite 7.5.1929. Ca11: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1925–1929, SMY.

¹⁴⁶ Toinen todiste löytyy Urajärven suunnitelmia ja muutoksia koskevasta asiakirjasta (Anon. S.a.), johon on listattu johtokunnan kokouspöytäkirjoja. Yksi maininta löytyy tästä asiakirjasta vuoden 1945 kohdalta hoitokunnan kokouspöytäkirjasta päivämäärällä 27.5.1945. Kyseinen pöytäkirja rajautuu tässä työssä tutkimani ajanjakson ulkopuolelle, mutta toimii siitä huolimatta vahvistuksena erillisten kokousten olemassaololle hoitokunnan kesken.

Johtokunta asetti keskuudestaan nelihenken komitean, jäseninä esimies [A.M. Tallgren], tohtori E. Jutikkala, maisteri Tyyni Vahter ja sihteeri [I. Kronqvist], suunnittelemaan Urajärven kartanon asiain järjestelyä. Johtokunta hyväksyi kaksi toimikunnan tätä varten laatimaa promemoriaa, joista toinen koski Yhdistyksen velvollisuuksia Urajärven kartanomuseon hoitoon nähden ja toinen sisälsi ehdotuksen Urajärven kartanomuseon järjestämiseksi. Samoin on johtokunta hyväksynyt varainhoitaja A. Markkulan tekemän rakennustyösuunnitelman ja taloudenhoidon uudelleen järjestämisen Urajärvellä. Kartanon kesävieraskotia on, kuten aikaisemminkin hoidettu Yhdistyksen nimissä.¹⁴⁷

Komitean kokoonpanoon on siis tullut muutoksia, ja ensimmäinen naishenkilö Tyyni Vahter on mainittuna osana Urajärven asioita hoitanutta aktiiviryhmää. Urajärven kartanon hoitoa järjesteltiin jälleen uudelleen vuonna 1941. Vastuut puolitettiin, ja Markkulan hoitoon jäi kartanon talouspuoli, kun muut yhdistyksen jäsenet, Kronqvistin mukaan etupäässä Vahter, hoitivat puolestaan museon ja kesäkodin toimintaa.¹⁴⁸

T. I. Itkosen laatimassa johtokunnan pöytäkirjassa 26.4.1928 mainitaan, kuinka ”tohtorinrouva” Margit Nysten on tullut valituksi kartanomuseon ”kaitsijaksi” kesäkuukausien ajaksi.¹⁴⁹ Museoala oli vielä hyvin miesvaltainen, mutta erityisesti käytännön museotyöhön osallistui myös naisia: usein johtavien museomiesten vaimoja tai tyttäriä. Heille lankesi kuitenkin avustajan rooli, ja museoalan urauurtajanaiset olivatkin useimmiten palkattu erilaisilla ”apulainen” -loppuisilla tai -alkuisilla nimikkeillä, kuten ”kanslia-apulainen”, ”ylimääräinen apulainen” tai ”apulaisamanuenssi”.¹⁵⁰ Pöytäkirjassa mainitaan Nystenin lisäksi ”neitien” suorittavan inventointitehtäviä. Ei ole tiedossa, oliko Nysten mahdollisesti jonkun Muinaismuistoyhdistyksen aktiivin vaimo, mutta pöytäkirjassa mainittu Marta Hirn (1903–1995) teki uransa Kansallismuseossa, ja hänet muistetaan yhtenä suomalaisen kulttuurihistoriallisen visuaalisen aineiston asiantuntijoista.¹⁵¹

Suomessa naiset olivat saaneet solmia työsuhteen ilman aviomiehen lupakirjaa vuodesta 1922 alkaen, ja vuodesta 1926 naisilla oli oikeus tulla valituksi valtion virkoihin ja samoihin etuihin kuin miespuolisilla työntekijöillä. 1930-luvulla puolestaan astui voimaan uusi avioliittolaki, joka salli aviovaimon vapautua miehensä holhouksesta ja oikeutti omaan omaisuuteen.

¹⁴⁷ Kronqvist, I.: *SMY:n vuosikertomus 1938–1939*. Cc1: SMY:n yleiskokousten pöytäkirjat 1930–1939, SMY.

¹⁴⁸ *Urajärven tila Suomen Muinaismuistoyhdistyksen omistamana 1916–1942*. Anon. S.a.; Kronqvist, I.: *25-vuotiskertomus*. 1942. Ha6: Museon toimintaa (Urajärvi III), SMY.

¹⁴⁹ Itkonen, T. I.: *Johtokunnan kokouspöytäkirja*. 26.4.1928, §7. Ca11: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1925–1929, SMY.

¹⁵⁰ Palviainen 2020, 321–322.

¹⁵¹ *Hirn, Marta*. Uppslagsverket Finland-verkkosivusto. <https://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-170045-HirnMarta> [haettu 24.4.2025].

Peilaten museoalan miesvaltaisuuteen vielä 1920–1930-luvuilla, naisten työpanos oli kuitenkin useimmiten arkista, näkymättömiin jäänyttä museon perustyötä kuten kokoelmien läpikäyntiä, luettelointia, kunnostamista ja konservointia. “Ammattimiehet” nähtiin museoalan pioneereina, vaikka suuri osa arkisesta työstä oli naisten toimijuuden kautta syntynyttä.¹⁵²

Yksi tutkielmani avainhenkilöistä, Tyyni Ilma Vahter (1886–1969) valmistui filosofian maisteriksi vuonna 1913. Naiset olivat tuolloin saaneet opiskella yliopistoissa vasta 12 vuoden ajan, vuodesta 1901 alkaen miesten rinnalla. Vahter tuli museoalalle aikana, jolloin Kansallismuseo oli rakenteilla, ja hänellä oli kollegoinaan Suomen museoalan johtavia henkilöitä, kuten A. O. Heikel ja tässä tutkielmassa tärkeässä osassa oleva U. T. Sirelius. Palviaisen mukaan Knut Drake on määritellyt Suomen museoalan ammatillistumisen alkuvaiheen kestäneen vuodesta 1893 vuoden 1930 paikkeille. Tyyni Vahter oli ensimmäinen nainen, joka sai koulutustaan vastannutta työtä museoalalta Suomessa. Vahter aloitti uransa auskultoinnin ohessa Kansallismuseon ylimääräisenä apulaisena vuonna 1914 ja eteni puhtaaksikirjoittajasta amanuenssin ja intendentin sijaiseksi sekä Seurasaaren intendentiksi vuonna 1935.¹⁵³

Vahter oli aktiivinen kansatieteellisten aiheiden valokuvaaja ja tutkimusmatkojen tekijä, joka erikoistui käsityötutkimukseen ja kirjoitti useita kirjoja, julkaisuja, tutkielmia sekä museooppaita.¹⁵⁴ Tutkimani arkistomateriaalin joukosta löytyy Tyyni Vahterin kaksi ilmoitusta 700 markan suuruisen palkkion nostamisesta Urajärven museon hoitamis- ja opastustehtävistä vuoden 1934 kesältä.¹⁵⁵ Asiakirjat on päivätty elo- ja syyskuun alussa, joten päätteen Vahterin palkan olleen tuolloin aiemmin mainittu 700 markkaa kuukaudessa, saman verran kuin vuonna 1928.

Kartanomuseon hoidosta ja hallinnosta löytyy arkistosta vuodelta 1953 peräisin oleva allekirjoittamaton teksti. Siinä todetaan, kuinka vuodesta 1928 lähtien kartanossa:

¹⁵² Reijonen 2020, 307.

¹⁵³ Palviainen 2020, 321–322.

¹⁵⁴ Eerola, *Tyyni Vahter*. Tietokirstu-verkkosivusto. <https://www.tietokirstu.fi/artikkelit/tyyni-vahter/> [haettu 21.4.2025].

¹⁵⁵ *Tyyni Vahterin palkkion nostoilmoitus. 2.8.1934*. Urajärven tilit 1924–1925, 1930–1940 + 1918–1927. Ha4: Urajärvi. Asiakirjoja. II. Talous, SMY.

– – on ollut joku museoalaa tunteva naishenkilö opastamassa vieraita, sillä parhaan matkailusesongin aikana rouva Simolinin olisi mahdotonta hoitaa sekä taloudenhoitajattaren että opastajan virkaa.¹⁵⁶

Tekstissä kerrotaan, että vuonna 1953 tämä henkilö on myöskin ollut Vahter, joka toimi tuolloin kartanomuseon intendenttinä. Asiakirjassa todetaan, että Vahter on ollut yksi henkilöistä, joka oli jo pidemmän aikaa aktiivisesti osallistunut museon hoitamiseen sekä kehittämiseen.¹⁵⁷ Tähän tulokseen olen myös itse tullut: Vahter toimi aktiivisesti muiden töidensä ja kiinnostustensa ohella Urajärven museopuolen kehittämisen parissa erityisesti 1920–1940-luvulla. Vahter toimi lisäksi myös Muinaismuistoyhdistyksen kirjastonhoitajana vuosina 1918–1923¹⁵⁸ ja arkistonhoitajana ainakin 1920-luvun alussa yhdistyksen vuosikertomusten 1920 ja 1921 perusteella.

I. Kronqvistin¹⁵⁹ laatimassa 25-vuotiskertomuksessa vuonna 1942 mainitaan kartanon ostosta lahjoitusvaroin:

Tarjous oli kieltämättä edullinen ja niinpä haluttiinkin korostaa kartanon museollisesti positiivisia puolia ryhtymättä kriittisemmin punnitsemaan asiaa.¹⁶⁰

Kronqvist on tämän lainauksen valossa vuosikymmeniä kartanomuseon avauksen jälkeen tulkintani mukaan sitä mieltä, ettei kartanon lahjoitustarjousta olisi pohdittu tarpeeksi syvällisesti. Tämä kummastuttaa, koska kuten olen aiemmissa luvuissa esittänyt, Muinaismuistoyhdistys puntaroi tarkoin kartanon ostoa ja hoitomahdollisuuksia, eikä suinkaan ryhtynyt siihen suunnittelematta. Kronqvist jatkaa samassa 25-vuotiskertomuksessa Urajärven museopuolen hoitamisesta:

Kun Urajärven muiden asioiden selvittelyn yhteydessä myös museokysymys johtokunnan puheenjohtajan [A. M. Tallgrenin] aloitteesta v.1938 otettiin perinpohjaisesti selvitettäväksi, johti se siihen, että Urajärven museokäsite virallisesti määriteltiin ja sen hoidon periaatteet vahvistettiin vastaisen toiminnan perustaksi.¹⁶¹

Tutkielmani rajaus vuoteen 1938 nousee osin tästä maininnasta museokysymyksen ja -käsitteen suhteen. Kuten olen aiemmin maininnut, Tallgren oli aktiivinen toimija Muinaismuistoyhdistyksessä ja toimi museokäsitteen määrittelyn alullepanijana yhdistyksen

¹⁵⁶ *Kartanomuseon hoito ja hallinto. 1953.* Anon. Ha6: Museon toimintaa (Urajärvi III), SMY.

¹⁵⁷ *Kartanomuseon hoito ja hallinto. 1953.* Anon. Ha6: Museon toimintaa (Urajärvi III), SMY.

¹⁵⁸ Lilja 1998, 94.

¹⁵⁹ Tuon aikainen Muinaismuistoyhdistyksen sihteeri.

¹⁶⁰ Kronqvist, I: *25-vuotiskertomus. 1942.* Ha6: Museon toimintaa (Urajärvi III), SMY.

¹⁶¹ Ibid.

puheenjohtajan roolissa. Kronqvist esittää myös kritiikkiä 25-vuotiskertomuksessaan johtuen Urajärven kartanomuseon hitaasta perustamisesta ja hoidosta ylipäättään:

Yleisarvosteluna on sanottava, että Urajärven hoito koko kuluneena aikana on ollut laadultaan sellaista, että minkäänlaiseen vakiintuneeseen ja koeteltuun tulokseen ei millään taholla ole tultu. Asiaan on kyllä aika ajoittain ollut intressiä jopa innostustakin, mutta joka tapauksessa huolenpito on ollut vain ajoittaista, tilapäistä ja varma, suunnitelmallinen ja yhtenäinen johto Urajärven hoidossa on puuttunut. Asia on ollut kaikkien yhteinen ja ei kenenkään erikoinen, ja tällainen helposti tylsistyyttä sekä halun että velvollisuudentunnon. Vika on siinä, että Urajärven hoitoa ei ole koskaan kunnollisesti järjestetty.¹⁶²

Yhdyn Kronqvistin mielipiteeseen siltä osin, että Urajärven asioita on ollut hoitamassa toiminnan alkuvuosikymmeninä monia eri henkilöitä ja kokoonpantuja hoitokuntia sekä komiteoita, kuten olen tässä alaluvussa osoittanut. Urajärven asioita on käsitelty kuitenkin näkemykseni mukaan melko aktiivisesti läpi vuosien yhdistyksen johtokunnan ja koko jäsenistön yleisissä kokouksissa sekä vuosikertomuksissa, mutta vaihtuvien henkilöiden vuoksi yhteenvetona voi todeta, että hoito on ollut paikoitellen hajanaista.

Kronqvist esittää lopputulemana, ettei Urajärven hoitoa olisi koskaan kunnollisesti järjestetty, mutta itse en lähtisi näin jyrkälle kannalle: yritys kartanomuseon avaukseen ja toiminnan käynnistämiseen on ollut kova, mutta suhteellisen pienen yhdistystoimijan vastuulla suuren tilan ja museon hoitaminen saattoi ajoittain käydä raskaaksi. Lisäksi kartanon lahjoitusvuoden ja perustamisen aika oli epävarmaa ja levotonta yhteiskunnallisesti, kuten olen edellisessä luvussa selventänyt. Olen tässä alaluvussa avannut Urajärven toimintaan läheisesti linkittyneitä henkilöitä Muinaismuistoyhdistyksen sisällä aina hoitokuntien ja komiteoiden nimeämisestä kartanoa paikan päällä hoitaneisiin. Seuraavassa alaluvussa suuntaan katseeni Urajärven museoimisen prosessiin ja kartanomuseon toiminnan vakiinnuttamiseen sekä yleisön ja lehdistön vastaanottoon.

3.2 Kartanon museoiminen ja toiminnan vakiinnuttaminen

”Kartanoon perustettu museo kuvastaa romantiikan värittämää kulttuuri-ilmapiiriä itähämmäläisessä säätyläiskodissa.”¹⁶³ Lainaus kuvaa kartanomuseon nykytilaa, mutta sopii mielestäni luonnehtimaan myös Urajärven museoimisen alkuaikoja painottamalla

¹⁶² Kronqvist, I: *25-vuotiskertomus*. 1942. Ha6: Museon toimintaa (Urajärvi III), SMY.

¹⁶³ Mielestäni tämä oivallinen kiteytys Urajärven kartanomuseon luonteesta löytyy Museoviraston valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen verkkosivuilta osoitteesta https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=26 [haettu 8.4.2025].

paikallisuutta ja säätyläisyyttä sekä von Heidemanin sisarusten kultturellia luonnetta. Urajärven kartanomuseo vakiinnutti toimintansa suhteellisen nopealla tahdilla, kun otetaan huomioon lahjoituksen ja avauksen välillä ensin kulunut pitkäkö, 11 vuoden ajanjakso. Museo keräsi jo avajaisvuotenaan 1928 runsaasti kävijöitä, kuten olen esittänyt alaluvussa 2.2. Sireliuksen vuoden 1927 lausuntoon nojaten. Kartanon vieraskirjojen perusteella tahti ei suuremmin vähentynyt seuraavienkaan vuosikymmenten saatossa.¹⁶⁴ Tässä alaluvussa valotan kartanomuseon muodostamisen prosessia ja toiminnan vakiinnuttamista 1920–1930-lukujen sotienvälisessä Päijät-Hämeessä.

Urajärven kartanon päärakennus ja niin sanottu vanha puoli, 1700-luvulta peräisin oleva sivurakennus ovat olleet avajaisvuodesta lähtien avoinna lähes joka kesä pois lukien muutamat sota- ja korjausvuodet.¹⁶⁵ Kartanomuseon käsite on ollut Jouni Kuurteen, Christian Liljeroosin ja Tiina Saarijärven mukaan 1910- ja 1920-luvuilla vielä melko uusi, eikä esimerkiksi Ruotsissa ollut sijannut vastaavia ennen Tukholman Skansenille vuonna 1930 pystytettyä Skogaholmia.¹⁶⁶ Skogaholm oli kuitenkin paikalleen muualta siirretty, joten kyseessä ei ole Urajärven tapaan autenttisessa ympäristössä sijaitseva kartanomuseo.¹⁶⁷

U. T. Sirelius määritteli jo vuonna 1914 aikansa museologian seuraavasti: ”Museotiede, tutkimus, jonka tarkoituksena on päästä selville museoesineiden parhaasta puhdistamis-, säilyttämisen-, luettelemisen- ja näytteillepanotavasta sekä käytännöllisimmistä näyttelytelineistä.”¹⁶⁸ Hänen näkemyksensä mukaan ”museotiede” käsitti siis tuolloin lähinnä kokoelmanhoidollisia tehtäviä. Hän toimi paitsi Valtion historiallisen museon intendenttinä vuonna 1917 ja museon amanuenssina vuosina 1900–1918, myös Muinaismuistoyhdistyksen puheenjohtajana 1920-luvulla. Tätä taustaa vasten on perin kummallista, etten ole paikallistanut arkistomateriaalin joukosta mainintoja Urajärven kartanomuseon esineistön huolenpidon menetelmistä. Johtokunnan tai yleiskokousten pöytäkirjoissa ei ole kirjattuna keskustelua tai tietoja kokoelmanhoidollisista asioista ennen museon avaamisvuotta 1928.

Museokokoelmilla on Susan M. Pearcen näkemystä mukailleen Oikarin ja Rankin mukaan kolme yhteistä tekijää: kokoelmassa on merkityksellisiä objekteja, joilla on kulttuurista arvoa, objektit tulevat menneisyydestä ja lisäksi ne on koottu yhteen tiettyä tarkoitusta varten. Näin

¹⁶⁴ Museossa vieraili joka kesä sadoittain ihmisiä vieraskirjojen perusteella.

¹⁶⁵ Kuurte et al. 2018, 15; Korhonen 2019, 4.

¹⁶⁶ Kuurte et al. 2018, 15.

¹⁶⁷ Skansenin verkkosivusto. <https://skansen.se/en/see-and-do/open-air-museum/gardens/skogaholms-garden/> [haettu 21.4.2025].

¹⁶⁸ Vilkuna 2009b, 46.

museon yhteen kokoaja on tehnyt kokoelmasta eräällä tapaa ”kuolemattoman”.¹⁶⁹ Urajärven tapauksessa kokoajina toimivat alkuaan von Heidemanin sisarukset ja vuodesta 1917 lähtien Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Jouko Heinonen toteaa, kuinka museoalalle kaivattiin opaskirjaa jo ennen 1910-lukua.¹⁷⁰ Muinaismuistoyhdistyksen aktiivi ja kotimaan museoalan keskeinen vaikuttaja A. M. Tallgren toimi *Kotiseutu*-lehden päätoimittajana vuosina 1910–1923, ja hänen artikkelinsa sivusivat kokoelmia näytteillepanon kannalta.¹⁷¹ Heinonen kirjoittaa Tallgrenin olleen 1920-luvun alussa ”kohtalaisen kielteinen” uusien maaseutumuseoiden perustamiselle.¹⁷² En kuitenkaan ole tutkimukseni puitteissa löytänyt tällaisesta kielteisyydestä merkkejä Urajärven osalta.

Tallgren on julkaissut vuonna 1924 museologisen teoksen nimeltä *Museomiehen työpöydältä*, jonka alkusanoissa hän mainitsee, kuinka osa kirjan teksteistä on ilmestynyt jo aiemmin ”sanomalehdissä, aikakauskirjoissa ja tilapääjulkaisuissa”.¹⁷³ Suurin osa on kuitenkin julkaistu kirjassa ensi kertaa ja vanhoja tekstejä on muokattu. Tallgren käsittelee paikallismuseoita teoksessaan ja esittää niistä myös kritiikkiä. Hän pohtii, mitä paikallismuseon kokoelman tulisi sisältää, ja mitä toisaalta sieltä ei pidä löytyä. Tallgren kertoo museon alun olevan usein riippuvainen yksityisestä aloitteesta, ja museon kokoelmien keräys- ja kartuttamistoiminta lähtee hänen mukaansa liikkeelle perustajan kiinnostuksen mukaisesti. Urajärvellä Lilly ja Hugo von Heidemanin halu säilyttää kartano puistoineen ”ideoiden paikkana” lähti liikkeelle juuri yksittäisten henkilöiden aloitteesta.

Tallgrenin mukaan kaikkein tärkeintä on, paikallismuseon laadusta huolimatta, ettei museoon kerätä ”kaikellaista rihkamaa ja yksityisiä henkilöhistoriallisia muistoja, joilla ei ole mitään historiallista eikä esteettistä merkitystä” ja ettei museosta muodostu naurettavaa ”sekatavarasäiliötä”!¹⁷⁴ Tallgrenia vastaan voi kuitenkin argumentoida, ettei mikään historiallinen esine tai muu muisto varmastikaan ole vailla merkityksiä, ainakaan kulttuurihistorioitsijan näkökulmasta. Urajärven kartanon esineistö ja huonekalut sekä muu irtaimisto on ollut von Heidemanien aikana käytössä, ja joukossa on myös Tallgrenin mainitsemia henkilöhistoriallisia muistoja. Harmillista kyllä, en ole tutkielmani puitteissa

¹⁶⁹ Oikari & Ranki 2021, 223.

¹⁷⁰ Heinonen 2020, 162.

¹⁷¹ Heinonen 2020, 162.

¹⁷² Heinonen 2020, 163.

¹⁷³ Tallgren 1924, 7.

¹⁷⁴ Tallgren 1924, 110–111.

löytänyt Tallgrenin suoranaisia ajatuksia tai mielipiteitä Urajärven irtaimistosta tai säilytettävän arvoiseksi katsotusta muusta sisustuksesta.

Tallgrenin teoksesta löytyy myös listaus paikallismuseoiden toivotusta sisustuksesta; hänen mukaansa museoon tulisi saada kokonaisia huoneryhmiä. Historiallisen ajan sisustuksesta hän nostaa tavoiteltavaksi erityisesti barokin ajan 1600-luvulta sekä rokokoon 1700-luvulta tai, mikä hänen mielestään on helpointa paikallismuseon saavuttaa, kustavilaisajalta. Tallgren mainitsee myös tärkeänä porvarillisen kotisisustuksen 1800-luvun puolivälistä ”mahonkiajalta”.¹⁷⁵ Tallgrenin kirjoittaman teoksen luvussa paikallismuseoista on myös esitetty melko seikkaperäisesti eri kalusteryhmiin kuuluva muu suositeltava sisustus aina porvarissuvun albumeista barokin linnakuviin.¹⁷⁶ Urajärvellä kalusteryhmittymät ovat autenttisia Lillyn ja Hugon aikaan rakennuksessa paikallaan olleita, joten niitä ei ole hankittu muualta.

Urajärven kartanon päärakennuksen sisustus ei kuitenkaan vastannut lahjoitusaikana vallinnutta käsitystä ”museaalisesti” arvokkaasta miljööstä, koska sisustus oli viime vuosisadan vaihteen tyyliä. Vuonna 1945 ilmestyi Eino Jutikkalan ja Gabriel Nikanderin *Suomen kartanot ja suurtilat* -teossarjan 3. osa, jossa Urajärven esittelyn lopussa on seuraava asianlaitaa kuvaava maininta: ”Kalustus antaa hyvän kuvan säätyläiskodista sisustusarkkitehtuurin laskukautena vuosisadan vaihteessa”.¹⁷⁷ Tämä kertoo ajan suhtautumisesta ns. kertaustyyliin alempiarvoisena rokokoon ja barokkiin nähden. Urajärven veroilmoituksen liitteenä vuodelta 1940 on kartanon vakuutusarvoa koskeva määrittely, jonka on allekirjoittanut I. Kronqvist. Liitteessä kerrotaan museon huonekaluista: ”Kalusto on yksinkertaisempaa museokalustoa, eikä sillä ole suurempaa arvoa, vaikkakin sillä museokalustona voidaan katsoa olevan kulttuuriarvo”.¹⁷⁸ Tämäkin kertoo tulkintani mukaan ajan nuivasta asenteesta ”kertaustyylin” sisustukseen.

Tallgren painottaa museoteoksessaan, että paikallismuseon johtajalta vaaditaan arvostelukykä sekä ”ainakin jonkun verran asiantuntemusta”.¹⁷⁹ Hän toteaa olevan sääli, ettei alalta toistaiseksi löydy mitään suomenkielistä käsikirjaa. Tallgrenin teos saattaakin pyrkiä täyttämään ainakin osan tästä aukosta. Hän mainitsee, että hyvänä alkuna toimivat

¹⁷⁵ Tallgren 1924, 111.

¹⁷⁶ Tallgren 1924, 96–118.

¹⁷⁷ Jutikkala & Nikander 1945; Kuurne et al. 2018, 15.

¹⁷⁸ Kronqvist, I: *Liite veroilmoitukseen 1940*. Ha4: Urajärvi. Asiakirjoja. II. Talous, SMY.

¹⁷⁹ Tallgren 1924, 111.

kuitenkin Suomen ”Museopäivien” pöytäkirjat, joissa on asiantuntijoiden ohjeita käytännöllisistä museokysymyksistä.¹⁸⁰ Suomen museoliitto perustettiin vuonna 1923, ja se järjesti museokursseja maan museonhoitajille vuosina 1928–1930 ja 1942.¹⁸¹ Museokursseja järjestettiin siis juuri Urajärven kartanomuseon avajaisaikana, joten voisi olettaa niiden tulleen oivalliseen aikaan perustamista ajatellen. En kuitenkaan ole löytänyt Urajärveä paikan päällä hoitaneiden henkilöiden mahdollisesta kurssien käymisestä todisteita arkistomateriaalin joukosta. Kaikki Muinaismuistoyhdistyksessä toimineet aktiivit museon perustamisen aikana olivat merkittäviä henkilöitä Suomen arkeologian ja historian tutkimuksen aloilla, ja heistä osa (Sirelius, Itkonen, Vahter) toimikin kurssien opettajana muiden asiantuntijoiden ohella.¹⁸²

U. T. Sirelius on koostanut kertomuksen Urajärven museon toiminnasta kesällä 1928. Asiakirja on käsin kirjoitettu haaleasti lyijykynällä ja haastavalla käsialalla, mikä tekee sen tulkitsemisesta tutkijan kannalta vaikeanpuoleista. Asiakirja löytyy arkistokokoelmasta vuosikokouksen 7.5.1929 pöytäkirjan liitteenä; Sirelius kuoli vain muutama kuukausi kertomuksen laadinnan jälkeen. Sirelius kertoo, kuinka yhdistys päätti ”kokouksessaan 26 p. elokuuta 1927 – – ryhtyä toimenpiteisiin Urajärven herraskartanon museon aukaisemiseksi yleisölle.”¹⁸³ Hän on koostanut yhteenvedon Urajärven menoista ja tuloista ensimmäiseltä museon toimivuodelta ja ilmoittaa pääsylippuja myydyn yhteensä 1435 kappaletta.¹⁸⁴

Yrjö Blomstedtin mukaan Asikkalasta, erityisesti Vääksyn seudusta oli muodostunut vuoteen 1928 mennessä kulttuuriväen suoranainen kesäkeskus, ja huviloita oli alueella useita satoja.¹⁸⁵ Vuonna 1928 *Lahti*-lehden pakinassa todettiin, kuinka ”Kesäl siel o valla koko Suome taile- ja herrasväk”.¹⁸⁶ Todennäköistä on, että nämä kesänviettäjät vierailivat Urajärvellä, ja olihan kartanon mailla myös erityinen taiteilijakoti Åsa-rakennuksessa, jossa osa heistä saattoi majoittua. Kartanomuseo olikin Sireliuksen kertoman ja kulttuuriväen keskittymän vuoksi hyvin suosittu kesäretkikohde jo heti avaamisvuotenaan: lipun ostaneita oli keskimäärin yli 470 jokaista kolmea kesäaukiolokuukautta kohden.

¹⁸⁰ Museoliiton ja ensimmäisten Museopäivien historiasta ks. Vilkuna 1998. Tutkielman puitteissa ei ollut mahdollista etsiä ”Museopäivien” pöytäkirjoja, mutta niistä saisi tehtyä jatkotutkimusta aiheesta.

¹⁸¹ Vilkuna 2009b, 58.

¹⁸² Vilkuna 1998, 62.

¹⁸³ Sirelius, U. T.: *Kertomus Urajärven museon toiminnasta kesällä 1928*. Vuosikokouksen pöytäkirjan liite 7.5.1929. Ca11: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1925–1929, SMY.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Blomstedt 1982, 119.

¹⁸⁶ Blomstedt 1982, 119; Nimimerkki ”Kuhmuste Malakias”: Se min Asikkala reisun. *Lahti* N:o 5, 14.1.1928.

Katson, että Urajärven kartano on museoitu aateliskoti. Kuten Liisa Oikari ja Kristina Ranki artikkelissaan toteavat, kotimuseo koostuu paitsi siellä eläneistä, myös niistä monista valinnoista, jotka on tehty henkilön kuoleman jälkeen ja jotka tapahtuvat osana museon muodostamisen prosessia (*museumification*).¹⁸⁷ Muinaismuistoyhdistys kokousti niin muuta yhdistyksen toimintaa kuin Urajärveäkin koskevissa asioissa lukuisia kertoja kartanon lahjoituksesta tutkimani ajanjakson loppuun, vuoteen 1938, jolloin Urajärven museokäsite määriteltiin sekä museonhoidollisia periaatteita laadittiin. Koen varsin erikoisena tässä ja edellisessä alaluvussa esittämiäni seikkojen vuoksi, ettei museonhoidollisista aiheista keskusteltu Muinaismuistoyhdistyksen sisällä yksityiskohtaisemmin jo paljon aiemmin kuin 1920-luvun lopulla ja 1930-luvulla.

Kartanomuseon ohjesäännöissä vuodelta 1928 on neljä numeroitua kohtaa, joista ensimmäinen käsittelee avoinnapitoa. Museon todetaan olevan avoinna maksua vastaan kolmena kesäkuukautena joka päivä klo 11–19. Toisen kohdan mukaan kokoelmia näyttää vartija, jolle myös sisäänpääsystä maksetaan. Pääsymaksuksi on asetettu aikuiselta 8 markkaa ja kouluikäiseltä lapselta 2 markkaa. Alle 10-vuotiaille lapsille on taattu vapaa pääsy huoltajan seurassa. Vartijan todetaan kolmannessa kohdassa edustavan Suomen Muinaismuistoyhdistystä kaikissa asioissa, jotka koskevat yleisöä. Hänen velvollisuudekseen on myös mainittu pitää huolta rakennusten kokoelmien säilymisestä ja puhtaudesta niin sisä- kuin ulkotiloissakin. Vartija on oikeutettu vapaaseen asuntoon päärakennuksen ullakolla sekä rahapalkkaan. Viimeisenä ohjesäännön kohtana painotetaan, että niin pää- kuin sivurakennuksetkin pidetään suljettuina paitsi kokoelmia näytettäessä.¹⁸⁸

Arkistoaineistossa on myös intendentin erilliset ohjesäännöt, mutta asiakirjassa ei valitettavasti ole päiväystä. Kartanon hoitokunnan ohjesääntö, jota käsittelemme alaluvussa 3.1 on kuitenkin vesileimattu vuonna 1940 samantyyppiselle paperille ja kirjasin näyttää identtiseltä, joten todennäköistä on, että myös intendentin ohjesäännöt on laadittu 1940-luvun alussa.

Pykälissä 4, 6 ja 9 valotetaan intendentin tehtäviä käytännössä:

Intendentti hoitaa kartanon museopuolen, päämääränään lahjoituskirjan määräysten ja v. Heideman-suvun perinteiden säilyttäminen. – – järjestys ja laitteet mahdollisimman tarkasti säilytetään niin, etteivät ne pääse muuttumaan, rappeutumaan, eivätkä häviämään. – – Intendentti pitää huolen kaikesta

¹⁸⁷ Oikari & Ranki 2021, 231. Olen suomentanut museon muodostamisen prosessia kuvaavan englanninkielisen *museumification*-termin museoimiseksi.

¹⁸⁸ Sirelius, U. T.: *Urajärven herraskartanon museon ohjesääntö 1928*. Ca11: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1925–1929, SMY.

irtaimistosta ja kalustosta. Museoesineet hoidetaan museollisten periaatteiden mukaan – – merkitään vuotuiset hankinnat ja poistot. – – Intendentti ottaa toimeensa museon opastajan ja kesäkodin hoitajan. Tilanhoitajan hyväksyy intendentin ehdotuksesta toimeensa hoitokunta.¹⁸⁹

Intendentin tehtäviin näyttää siis lukeutuvan kokoelman hoidon lisäksi museo-oppaan ja kesäkodin hoitajan rekrytointi sekä tilanhoitajasta tehtävä ehdotus. Oletan, että edellisessä alaluvussa esitelty Simolinin pariskunta valittiin tähän toimeen joka vuosi, koska he lopettivat työnsä kartanolla vasta eläköidyttyään 1960-luvulla.

Urajärven kartanon taloudellinen tilanne oli vuonna 1937 selvitykseni mukaan pääsääntöisesti vakaa.¹⁹⁰ Taloutta onnistuttiin hoitamaan hyvin ajoittain vaikeista olosuhteista huolimatta, ja kartanon toiminta vaikuttaakin olleen turvattu vuoteen 1938 tultaessa. Yhteenvetona yhdistyksessä tehtyjen päätösten ja toiminnan pohjalta kartanomuseo avattiin ja sen toiminta saatiin käynnistettyä sekä vakiinnutettua vuosikymmenen kuluessa. Kartanon hallinta säilyi yhdistyksen vastuulla aina vuoteen 1986, jolloin se siirrettiin valtion omistukseen.¹⁹¹

Satakunnan Kansa -lehdessä julkaistiin vuoden 1929 elokuussa Urajärven museota valaiseva Tyyne Söderströmin artikkeli, jonka viimeinen kappale tiivistää mielestäni oivallisesti kartanomuseon roolin matkailukohteena:

Heidemanin museo on kiintoisa nähdä. Sen yllä liitelee menneisyyden henki. Paremminkin kirjat kuvastavat tällaiset muistomerkit meille menneitten sukupolvien harrastuksia ja rientoja. Näemme niissä sen henkisen tason, missä ennen meitä elänyt sivistyneistö on liikkunut, näemme mikä heillä on ollut pyhää, mikä arkipäiväistä. – –¹⁹²

Toki kyseessä on vain yhden kävijän/toimittajan kokemus, mutta lainauksesta voi päätellä, kuinka kartanomuseo alkaa vakiinnuttaa paikkaansa kesäkohteena, koska uutisointi on levinnyt paikallisten julkaisujen keskuudesta laajemmalle Suomeen. Söderström on nostanut jutussaan esiin, kuinka museo antaa paikan päällä koettuna aivan erilaisen kokemuksen, mitä lukemalla on mahdollista saavuttaa. Tulkitsen, että artikkelin lopetus on kutsu kokea Urajärven kartanomuseon lumo itse. Kartanomuseosta uutisoitiin paikallislehtien lisäksi myös

¹⁸⁹ *Urajärven kartanon intendentin ohjesääntö*. Anon. S.a. Ha6: Museon toimintaa (Urajärvi III), SMY.

¹⁹⁰ *Urajärven tilit 1924–1925, 1930–1940 + 1918–1927*. Ha4: Urajärvi. Asiakirjoja. II. Talous, SMY.

¹⁹¹ Muinaismuistoyhdistyksen hallinnan aikana tutkimani ajanjakson jälkeen tapahtui suuria muutoksia 1950-luvulla, kun kartanon maille rakennettiin Helsingin yliopiston varastokirjasto ja osa sivurakennuksista vuokrattiin Autoliitolle. Vuoden 1938 jälkeisestä kartanomuseon historiasta voisi koostaa oman tutkimuksensa.

¹⁹² Tyyne Söderström, Heidemanin museo. *Satakunnan Kansa* No 190, 18.8.1929.

muualla Suomessa, aina laajalevikkisiä Suomen Kuvalehteä ja Helsingin Sanomia myöden, kuten seuraavassa alaluvussa tarkemmin osoitan.

3.3 Yleisön ja lehdistön vastaanotto

Käsittelen tässä alaluvussa kartanomuseota kävijöiden ja uutisoinnin kannalta ensimmäisenä toimintavuosikymmenenä. Selvitän kartanon vieraskirjoihin nojaten, paljonko vierailijoita museossa kävi 1920-luvun lopulta 1930-luvulle. Käyn läpi myös kartanon fyysistä saavutettavuutta matkailun kannalta. Muinaismuistoyhdistyksen arkistoaineistossa säilytetään museon muutaman työntekijän haastatteluita, joiden perusteella kerron käytännön järjestelyistä kartanolla ja sen ympäristössä. Lisäksi tarkastelen lehdistössä kirjoitettuja artikkeleita ja uutisia kartanomuseosta.

Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen hakujen tuloksena ensimmäinen maininta Urajärven kartanomuseosta löytyy *Lahti*-lehdestä tammikuussa 1928. Aineistohauissa käytin hakukriteereinä termejä ”Urajärvi”, ”museo”, ”kartanomuseo”, ”herraskartanomuseo” sekä ”Urajärven kartanomuseo”. Kirjailija Lauri Viljanen (1900–1984) on koostanut Asikkalan nähtävyyksistä kertovan artikkelin tammikuussa 1928, jonka lopussa mainitaan Urajärvestä:

– – on vielä mainittava Urajärven kartano. Kun kartano ympäristöineen joutui Muinaismuistoyhdistykselle, on siitä tullut suosittu matkailupaikka. Eikä ihmekään, sillä onhan kartano kauniin Urajärven rannalla. Puoleensa houkuttelee myöskin kartanon ihana puisto monine nähtävineen ja erikoisesti itse rakennukset monine aateliston elämää kuvaavine esineineen. – – Vesijärven ja Päijänteiden luonnonkauneudet eivät vielä ole suuren yleisön tiedossa, mutta kunhan niistäkin tehdään tarpeeksi reklaamia, saadaan tännekin matkailijaliikenne ohjatuksi – –.¹⁹³

Jutun kirjoittanut Lauri Viljanen oli yksi kartanon kesätaiteilijavieraista. Hänen tiedetään kirjoittaneen kiitosrunon saamastaan oleskelupaikasta maaseudun rauhassa.¹⁹⁴ Viljasen tiedetään myös viettäneen kesää vuonna 1938 Urajärvellä, tätä aiemmista vuosista ei ole Irma Willmanin mukaan varmuutta.¹⁹⁵ Viljasen artikkeli Asikkalan nähtävyyksistä saattoi toimia houkuttimena vierailijoille, muttei ole tiedossa, syntyikö artikkeli lehden tai Muinaismuistoyhdistyksen pyynnöstä vai hänen omasta aloitteestaan. Huomionarvoista on, että jutun ilmestymisaikana kartanomuseo ei ollut vielä virallisesti avannut oviaan.

¹⁹³ Lauri Viljanen, Asikkala matkailupaikkana. *Lahti* N:o 5 14.1.1928.

¹⁹⁴ Urajärven kartanon DigiOpas -verkkosivusto. <https://www.urajarvenkartano.fi/tutki/digiopas/> [haettu 19.4.2025].

¹⁹⁵ Willman 2002, 13.

Suomen Kuvalehdessä julkaistiin U. T. Sireliuksen kirjoittama artikkeli 16.6.1928 otsikolla ”Uutta matkailijoille – Kuvia Urajärven kartanomuseosta”. Jutun mukaan kartanomuseo aukaistiin yleisölle 10.6.1928, mutta vieraskirjan nimiluettelot alkavat vasta viikkoa myöhemmin päivämäärällä 17.6.1928.¹⁹⁶ Vieraskirjaan on tuolloin ikuistanut nimensä yhteensä 58 vierasta, mutta kävijöitä on voinut todellisuudessa olla enemmän, koska kaikki eivät välttämättä ole huomanneet vieraskirjaa tai halunneet syystä tai toisesta kirjoittaa siihen. Vieraita on tullut niin Heinolasta, Lahdesta kuin muistakin lähipaikkakunnista, mutta myös muualta Suomesta, kuten Helsingistä, Turusta ja Maarianhaminasta. Vieraskirjan mukaan myös ulkomaita myöten on osoitettu kiinnostusta Urajärven kartanomuseon avajaisia kohtaan: muutama kävijä on saapunut Tanskasta, Ruotsista ja Egyptistä asti.¹⁹⁷

Sireliuksen artikkelissa on mainittu myös kulkuyhteyksistä Urajärvelle:

– – päästään mukavasti m. m. linja-autoilla kolmelta eri suunnalta: Lahdesta (noin 30 km), Vääkystä (noin 15 km) ja Heinolasta (noin 20 km).¹⁹⁸

Hän ei mainitse yhteyksien vuorovälin tiheyttä, mutta voisi olettaa, että kartano oli saavutettavissa museon aukioloaikoina jokaiselta mainitulta paikkakunnalta, ja että tämä olisi tarkistettu ennen tiedon painamista lehteen. Sirelius mainitsee artikkelin lopuksi kartanomuseon olevan avoinna kesäkuukausina joka päivä klo 11–19 välillä. *Suomen Kuvalehdessä* julkaiseminen toi kartanomuseolle näkyvyyttä: lehden levikki nousi 1920-luvun loppua kohden yli 130 000 kappaleeseen maanlaajuisesti.¹⁹⁹ Samansisältöinen, hieman muokattu Sireliuksen kirjoittama artikkeli julkaistiin myös Helsingin Sanomissa 26.6.1928. Lehden levikki oli Suomen sanomalehdistä suurin, vuonna 1928 arkisin yli 55 000.²⁰⁰ Avajaiskesänä oli siis nähtävissä selkeää Urajärven markkinointia koko Suomenkin mittakaavassa.

Lahden Sanomissa 28.6.1928 julkaistiin puolestaan etusivun juttu Urajärven uudesta museosta otsikolla ”Urajärven kartanomuseo Asikkalassa – Uusi nähtävyys seutukunnallemme”. Tekstin kirjoittajaa ei mainita, mutta sävy on ylistävä. Artikkelissa on samankaltaisuutta aiemmin mainittuihin Sireliuksen lehtijuttuihin, joten on todennäköistä, että

¹⁹⁶ *Urajärven vieraskirja I*. Ha21: Urajärven kartanon vieraskirjat 1928–1966, SMY.

¹⁹⁷ *Urajärven vieraskirja I*. Ha21: Urajärven kartanon vieraskirjat 1928–1966, SMY. Egyptistä saapuneet vieraat ovat voineet olla Hugon ja Lillyn tuttavina heidän 1900-luvun alussa tekemältään matkalta Egyptiin.

¹⁹⁸ U. T. Sirelius, Uutta matkailijoille. Kuvia Urajärven kartanomuseosta. *Suomen Kuvalehti* No 25, 16.6.1928.

¹⁹⁹ *Keitä me olemme?* Suomen Kuvalehden verkkosivusto. <https://suomenkuvalehti.fi/mika-suomen-kuvalehti/> [haettu 19.4.2025].

²⁰⁰ Mäkelä 2023, 11.

Lahden Sanomien artikkelikin oli hänen käsialaansa. Mielenkiintoista on, että syyksi sille, miksi kartanomuseo avattiin vasta yli vuosikymmen lahjoituksen jälkeen, on kerrottu paitsi inflaation vaikutus, myös yksityishenkilöiden tekemät lahjoitukset

Muinaismuistoyhdistykselle ”Hugo ja Lilly von Heidemanin muiston takia”.²⁰¹

Tutkimuksessani en ole kuitenkaan nähnyt viitteitä siitä, että lahjoituksilla olisi ollut näin suuri rooli avauksessa.

Näyttämö-lehdessä 1.9.1928 julkaistiin nimimerkin ”Iro” kirjoittama laaja artikkeli otsikolla ”Urajärvi – viihtyisä taiteilijakoti”. Aloitus ei kuitenkaan ole mairitteleva: Urajärveen johtavaa tietää haukutaan Suomen huonoimmaksi! Juttu jatkuu toteamalla, kuinka ”jokainenhan tietää” Urajärven olleen lahjoitus Muinaismuistoyhdistykselle.²⁰² *Näyttämö*-lehden lukijakunnassa on todennäköisesti ollut paljon eri alojen taiteilijoita,²⁰³ joten oletan, että toteamus liittyy taidepiirien tietoon kartanosta kesäkotina. Elettiin vasta kartanomuseon avajaisvuotta, joten on vaikea uskoa paikan olleen suuren yleisön laajassa tietoisuudessa näin nopeasti.

Samassa artikkelissa kritisoidaan Hugon ja Lillyn makua koristella kartanoa ja puistoaluetta erilaisilla patsailla ja pylväiköillä: ”Lahjoittajien tahto on ollut hyvä, mutta heidän makunsa on monesti pahastikin onnahdellut”.²⁰⁴ Artikkelissa on siis huomioitu kartanoa myös negatiivissävytteisesti, mutta pääosin juttu keskittyy taiteilijoiden lepokotiin ja siellä kesää 1928 viettäneeseen Lauri Haarlaan. ”Iron” kirjoittama artikkeli on tutkimuksessani esiin nousseista ainoa, jonka sävy ei ole kauttaaltaan positiivinen. Syitä tälle voi olla monia, suurimpana todennäköisesti se, että kirjoittajalla tuskin on ollut suoraa kytköstä Muinaismuistoyhdistykseen, toisin kuin Sireliuksella, jonka kirjoittamia suuri osa avajaisvuoden lehtijutuista on.

Kansan Kuvalehti julkaisi Sireliuksen vuoden takaisen artikkelin Urajärvestä toukokuussa 1929 pienillä muutoksilla varustettuna. Sireliuksen mukaan yhdistys ”saattoi rahallisista syistä vasta viime vuonna avata kartanon portit”. Hän kiittelee yleisöä kiinnostuksesta ja toteaa

²⁰¹ Urajärven kartanomuseo Asikkalassa. Uusi nähtävyys seutukunnallemme. Anon. *Lahden Sanomat* No 72, 28.6.1928, s. 1.

²⁰² Nimimerkki ”Iro”, Urajärvi. Viihtyisä taiteilijakoti. *Näyttämö* No 10, 1.9.1928.

²⁰³ Lehteä alettiin julkaista vuonna 1923 ja sen päämääränä oli kansallisen näyttämötaiteen kaikenpuolinen vaaliminen ja kehittäminen. Karanto 2022, 3.

²⁰⁴ Nimimerkki ”Iro”, Urajärvi. Viihtyisä taiteilijakoti. *Näyttämö* No 10, 1.9.1928.

tuoton olleen sen verran hyvällä tasolla, että ”rakennusten välttämättömmimpiin korjauksiin saatetaan ryhtyä”.²⁰⁵ Lopuksi Sirelius esittää toiveen jatkon suhteen:

Yhdistys toivoo, että semminkin autoilijat tänä kesänä vieläkin suuremmassa määrässä kuin edellisenä pysähtyisivät tähän Vääksyn ja Heinolan välisen tien varrella sijaitsevaan kartanoon tutustumaan sen muistoihin ja sen ihanaan luontoon.²⁰⁶

Toiveikkuutta jatkosta siis on, ja jo ensimmäinen toimintavuosi toi lähes 1500 kävijää, kuten olen aiemmassa alaluvussa osoittanut. Artikkelit jatkuvat vielä *Kansan Kuvalehdessä* muutama sivu myöhemmin aukeaman kokoisella kuvakoosteella, jonka katson tehdyn markkinointitarkoitukseen.

Satakunnan Kansasta löytyy tutkielman edellisessä alaluvussa mainittu Tyyne Söderströmin artikkeli. Jutussa kuvaillaan museokävijän vastaanottoa:

– – portaiden eteen laskettu laakea kivi toivottaa meidät tervetulleeksi siihen hakatulla SALVE-sanalla ja avaralla ulkokuistikolla on pöytä sisäänpääsylippuineen, valokuvineen ja pienine selostusvihkosineen. Pöydän ääressä istuva neitonen lähtee meidän oppaaksemme.²⁰⁷

Artikkelista paistaa ihailu Urajärveä kohtaan, ja kirjoittaja selostaa yksityiskohtaisesti eri huoneiden sisustusta sekä kuvailee kaunista luontoa kartanon ympärillä. Tämän kuvauksen perusteella sisääntulo tapahtui kartanon pääovesta museon alkuvuosina. Nykyisin sisätiloihin tutustuminen aloitetaan keittiösiivestä, palvelijoiden puolelta. Kuistilla artikkelin mukaan vierailijoita odottanut ”neitonen” on todennäköisesti ollut museon palkattu ”sivistynyt nainen”²⁰⁸, joka toimi museon kesäoppaana.

Urajärven kartanomuseon vieraskirjoja on kertynyt vuosikymmenten aikana lukuisia.²⁰⁹ Niiden perusteella ei kuitenkaan voi vetää varmoja johtopäätöksiä kävijöiden todellisesta määrästä, koska kuten nykyään, myös tuolloin osa vierailijoista ei välttämättä ole kirjoittanut nimeään ylös – joko unohduksesta tai omasta halustaan johtuen tai muusta syystä. Joitain yleisiä suuntaviivoja voi kuitenkin esittää. Näyttää siltä, että kartanomuseon ensimmäisten toimintavuosien aikana 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa on käynyt monia satoja

²⁰⁵ U.T. Sirelius, Urajärven kartanomuseo. *Kansan Kuvalehti* No 20, 17.5.1929.

²⁰⁶ U.T. Sirelius, Urajärven kartanomuseo. *Kansan Kuvalehti* No 20, 17.5.1929.

²⁰⁷ Tyyne Söderström, Heidemanin museo. *Satakunnan Kansa* No 190, 18.8.1929.

²⁰⁸ Sirelius, U. T.: *Kirje Suomen Muinaismuistoyhdistykselle*. 26.8.1927. Cal 1: SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1925–1929, SMY.

²⁰⁹ Arkistomateriaalin laajuuden vuoksi ja tutkielman mitoitus sekä rajaus huomioon ottaen, ei ollut mahdollisuutta tutustua lähiluvulla jokaiseen vieraskirjaan.

ihmisiä kesässä. Kartano vaikuttaa siis olleen suosittu museokohde. Vieraskirjaan on merkitty päivämäärälle 30.6.1929 hieman suuremman joukon visiitti: nimensä kirjaan on tallentanut yhteensä 26 hollolalaista, joiden joukossa on lisäksi yksi lappilainen ja yksi lahtelainen henkilö.²¹⁰ Tämä saattaa merkitä päivää, jolloin ensimmäinen bussilastillinen on käynyt kartanomuseossa vierailulla avajaisista seuraavana kesänä.

Arkistosta löytyy translitteroitua haastatteluaineistoa: Beda Helena Linden os. Leponiemi muistelee poikansa Arvo Lindenin muistiin kirjaamana Urajärveä. Beda oli 14-vuotiaasta alkaen kesäisin ulkotöissä kartanolla ja vuosina 1930–1934 palvelijana kartanon Åsa-rakennuksessa, joka oli varattu taiteilijoiden kesäkodiksi. Linja-autoliikenne kartanolle alkoi Bedan mukaan jo vuonna 1923 Hietalan veljesten toimesta. 1930-luvulla alkoi liikennöidä Charles Sorjanen Lahti–Urajärvi linjaa: kesäisin bussi ajoi Bedan muistelmaan mukaan kartanon tienhaaraan ja pyynnöstä jopa pihaan asti.²¹¹ Löysin ilmoituksen tästä Bedan mainitsemasta Sorjasen linjasta *Heinolan Sanomista* vuodelta 1936, jossa mainitaan, kuinka:

Autoliikenteen harjoittajat C. V. Sorjanen Asikkalasta ja N. Sorjanen Jaalasta ovat saaneet luvan ammattimaisen autoliikenteen harjoittamiseen onnibusautolla linjalla Lahti–Vesivehmaa–Urajärvi–Rutalahti.²¹²

Urajärvelle kulki siis aktiivisesti linja-auto ainakin vuodesta 1936 lähtien. Tämän valossa on mielenkiintoista, kuinka toisessa haastatteluaineistossa vuodelta 1987 Taimi Kirjavainen kertoo Urajärven kulkuyhteyksistä ja kävijämääristä 1930-luvun lopulla seuraavasti:

Silloin ei turisteja käynyt, ei ollut autoja, ei käynyt kuin ihan muutamia. Ja ehkä tästä lähiseudulta sitten pyörällä joku, ettei siellä ollenkaan tuhatmäärin ihmisiä niin kuin nykypäivänä.²¹³

Kyseisinä vuosina on kuitenkin käynyt tarkastelemini vieraskirjoihin nojaten suhteellisen paljon vieraita, koko kesän aikana muutamia satoja. Esimerkiksi vuonna 1939 vieraskirjan nimien perusteella kartanomuseossa vieraili noin 500–600 ihmistä, eli 160–200 kävijää keskimäärin yhtenä kesäkuukautena. Ennen toisen maailmansodan puhkeamista ja poikkeusaikoja kartanossa siis vielä kävi aktiivisesti kiinnostuneita vierailijoita. Ehkä Kirjavainen koki tämän määrän hyvin pienenä suhteutettuna haastatteluajan tilanteeseen 1980-luvun lopulla.

²¹⁰ *Urajärven vieraskirja I*. Ha21: Urajärven kartanon vieraskirjat 1928–1966, SMY.

²¹¹ Beda Lindenin haastattelu, 2000, Ha9: Muut Urajärven kartanoon ja museoon liittyvät asiakirjat, SMY.

²¹² *Heinolan Sanomat* No 55, 23.5.1936.

²¹³ Taimi Kirjavaisen haastattelu 6.8.1987.

Arkistoaineiston joukossa on tallennettuna *Uusi Häme* -lehden artikkeli syyskuulta 1939 otsikolla ”Urajärven kartanomuseo, myöhäisemmän kartanokulttuurin edustaja”. Artikkelissa mainitaan, kuinka:

Urajärven kartanomuseossa liikkuva vieras saa vain ilolla todeta sen, kuinka paljon vierailta mailla matkustellut ihminen voi antaa jälkipolvelle, kun hyvää tahtoa on vain riittämiin. Heidemannit ymmärsivät, mikä arvo tällaisilla muistoilla on ja tämän ajatuksen innoittamina jälkeensä jättivät perinnön, josta me nykyajan ihmiset saamme iloita ja rikastuttaa henkistä minäämme.²¹⁴

Tämänkin artikkelin sävy on kauttaaltaan ylistävä, ja se saattaa olla syy, miksi kyseinen juttu on päätynyt arkistoon säilytettäväksi. Toisaalta aiemmin tässä alaluvussa esiteltyjä artikkeleita ei ole tallennettuna Urajärven arkistokokoelmaan, joten em. lehtijutun säilytys voi olla sattumanvarainen. Lopussa on maininta, jonka mukaan kartanomuseo on ”viime aikoina tullut matkailijoiden huomion kohteeksi”.²¹⁵ Kartanomuseon kerrotaan lisäksi houkuttelevan kävijöitä paitsi Suomesta, myös ulkomaita myöden. Artikkelissa ei spesifioida tarkemmin, mitkä vuodet nämä ”viime ajat” kattavat. Kuten olen edellä selvittänyt, kartanomuseossa vieraili jo avajaisvuotena runsaslukuinen joukko, ja vuosien kuluessa määrä heilahteli jonkin verran, pysyen kuitenkin vähintään muutamissa sadoissa vuosittain.

Yrjö Blomstedt toteaa 1980-luvulla julkaistussa Asikkalan historiaa käsittelevässä teoksessaan, kuinka 1920–1930-luvuilla Urajärven kartanomuseo olisi jäänyt tuntemattomaksi siitä syystä, että se sijaitsi syrjässä ja liikenneyhteydet olivat ”suhteellisen huonot”.²¹⁶ Tuntemattomaksi jääneeksi kartanomuseota ei voi sanoa, ja yhteyksiäkin oli, kuten olen edellä esittänyt. Blomstedtin esittämä näkemys ei siis pidä oman selvitykseni mukaan paikkaansa. Kartanon sijainti ei toki ole kaikista keskeisin, mutta kokonaan syrjässä sen tuskin voi sanoa olleen tai olevan. Urajärven kartanomuseo siis vakiinnutti paikkansa maan museokentällä suosittuna kesävierailukohteena 1930-luvun loppuun mennessä.

²¹⁴ Nimimerkki ”Asla”, Urajärven kartanomuseo, myöhäisemmän kartanokulttuurin edustaja. *Uusi Häme* N:o 103, 9/1939.

²¹⁵ Nimimerkki ”Asla”, Urajärven kartanomuseo, myöhäisemmän kartanokulttuurin edustaja. *Uusi Häme* N:o 103, 9/1939.

²¹⁶ Blomstedt 1982, 463.

4 Lopuksi

Urajärven kartano on von Heideman-aatelissuvun koti, joka keskittyy suomalaisen sukuhaaran viimeisiin jäseniin, sisaruspariin Hugo ja Lilly von Heidemaniin. Olen tutkielmassani määritellyt Urajärven edustavan paitsi maaseutukartanomuseota, myös kotimuseota, joka tarjoaa ikkunan sisarusten menneeseen elämään ja joka kertoo ajan sosiaalisista kerroksista. Urajärven kesän 2025 teemana onkin ”Kahden kerroksen kartano”, jolloin teemakierroksilla keskitytään palvelusväen näkökulman esiintuomiseen.²¹⁷ Kartano on ollut jo avaamisvuodestaan 1928 lähtien suosittu kesävierailukohde, joka on interiöriltään Hugon ja Lillyn aikaisessa, 1900-luvun alun asussa.

Hugo ja Lilly tahtoivat jälkipolvien muistavan Urajärven, ja Lillyn lahjoituskirjan mukaan kartano oli varattava ”ideoiden paikaksi”, jonne taiteilijat saivat tulla viettämään kesää tätä varten varattuun asuntolaan. Varsinaista museoajatusta lahjoituskirjasta ei löydy, mutta Lillyn esittämä toive suvun traditioiden jatkamisesta on tulkittu Muinaismuistoyhdistyksessä tarkoittavan museon muodostamista. Tutkielmassani olen vastannut kysymykseen siitä, millainen tie Urajärvellä on ollut 1900-luvun alun aateliskodista toimintansa vakiinnuttaneeksi kartanomuseoksi 1930-luvun lopulle tultaessa. Tie on ollut tutkijalle mutkikas, mutta antoisa; Urajärven museoiminen on puolestaan ollut monivaiheinen ja polveileva prosessi Muinaismuistoyhdistykselle.

Luvussa 2 olen vastannut kysymykseen siitä, mitä vuosien 1916–1928 aikana lahjoituksesta museon avaamiseen tapahtui. Kartanon ylläpitovastuu oli suuri ponnistus suhteellisen pienelle yhdistystoimijalle, joka ei ollut aiemmin vastaanottanut yhtä laajaa lahjoitusta. Yhdistys lähinnä reagoi matkan varrella eteen nousseisiin seikkoihin; heille ei ollut muodostunut strukturoitua käsittelytapaa tai tarkkoja toimintaohjeita. Ostosinettinsä Urajärvi sai yhdistyksen kokouksessa 5.10.1916, jolloin tilan todettiin olevan arvokas säilytettäväksi niin historialliselta kuin kansatieteelliseltäkin kannalta sekä linjassa Muinaismuistoyhdistyksen tarkoituksen kanssa. Tätä perusteltiin von Heideman-aatelissuvun pitkän historian ja suvun jäsenten Suomen sotaan osallistumisen kautta, ja kartanon nähtiin vaalivan perinteitä sekä esittelevän katoamassa olevaa herraskaista kartanokulttuuria.

Urajärven tilanhoidon ja varsinaisen kartanomuseon suunnittelussa oli osallisena komitea/hoitokunta, joka perustettiin 29.11.1917 ja jonka ensimmäinen kokoonpano koostui

²¹⁷ Urajärven kartanomuseon verkkosivut. <https://www.urajarvenkartano.fi/> [haettu 3.5.2025].

kansatieteilijä U. T. Sireliuksesta, maisteri Björn Cederhvarfista sekä tuon aikaisesta yhdistyksen sihteeristä, arkeologi Juhani Rinteestä, joka toimi avainroolissa kartanon lahjoitusasiassa. Tutkielman alaluvussa 2.2 olen selventänyt syitä, joiden vuoksi kartanomuseo avattiin yleisölle vasta suhteellisen pitkän ajan – 11 vuoden – kuluttua lahjoituksen jälkeen. Suurimpana syynä olivat yhteiskunnallisesti epävakaat ajat Venäjän vallankumouksen ja ensimmäisen maailmansodan sekä Suomen sisällissodan keskellä. Kokonaan yhdistyksen toiminta ei kuitenkaan pysähtynyt, vaikka julkaisutoiminta olikin supistunut, stipendiaattien lähetys keskeytynyt ja yhdistyksen muutkin velvoitteet vaikeita toteuttaa. Lillyn lahjoittaman Urajärven rahaston korkotulot myös sulivat inflaation seurauksena, joka oli jopa 234 prosenttia vuonna 1918. Muinaismuistoyhdistyksen taloudellinen tilanne sekä toiminta siis vaikeutui levottomien yhteiskunnallisten aikojen seurauksena.

U. T. Sirelius kirjoitti yhdistykselle kirjeessään 26.8.1927, että museopuolen näyttely on saatava järjestettyä. Perusteena tälle hän esitti, että kartanoa oli käynyt katsomassa useita vierailijoita kesällä jopa päivittäin, vaikkei paikalle ollut vielä perustettu varsinaista museota. Sirelius toimikin liikkeellepanevana voimana paitsi taiteilijoiden lepokodin perustamisessa, myös kartanomuseon avaamiseen johtaneessa prosessissa. Urajärven kartanomuseon avaamisen viivästyminen ei kuitenkaan ollut poikkeuksellista: Päijät-Hämeen alueella kotiseutu- tai paikallismuseon perustaminen vei yleensä puolesta vuodesta yli vuosikymmeneen.

Urajärven herraskartanomuseon ohjesäännöt laadittiin alun perin museon avausvuonna 1928, mutta hoitokunnan sekä museon intendentin ohjesäännöt vasta 1940-luvun alussa. Tällöin sääntöjen tavoitteena oli kartanonhoidon sekä museon tason nostaminen ja toimintaperiaatteiden tarkentaminen. Olen selvittänyt luvussa 3, Kuinka Urajärven kartanon museoimisen prosessi oli monipolvinen sekä pirstaleinen: hoitokuntaan kuului vuosikymmenien varrella erilaisia kokoonpanoja, keskimäärin muutaman henkilön muodostama Muinaismuistoyhdistyksen johtokunnan jäsenistä koostuva ryhmä. Keskeisiä toimijoita olivat U. T. Sireliuksen lisäksi A. M. Tallgren sekä Tyyni Vahter. Urajärveä paikan päällä jo von Heidemanien ajoista lähtien hoitaneet Hannes ja Ida Simolin olivat myös tärkeässä roolissa museon perustamisessa ja toiminnan vakiinnuttamisessa käytännön järjestelyistä kartanolla vastaten.

Tutkielmani on käsitellyt aikaa kartanomuseon lahjoituksesta ensimmäisen toimintavuosikymmenen loppuun. Jatkotutkimusta kartanomuseon toiminnasta toisen maailmansodan aiheuttamien muutosten ajalta ja niiden jälkeen voisi siis toteuttaa. Tässä työssä rajaukseni ulkopuolelle jäänyt taiteilijoiden lepokodin toiminta voisi myös olla tarkemman tutkimuksen kohteena. Lisäksi hedelmällisen näkökulman antaisi naisten toimijuuden tarkastelu museoalan alkuvaiheessa Suomessa. Kuten olen tutkielmassani osoittanut, naisten osuus museotyöstä jäi usein ”ammattimiesten” varjoon. Tutkielmassani esiin nostamaani Tyyni Vahteria voisi myös tarkastella laajemmin osana museoalan pioneerien ja alan ammatillistumisen kenttää 1900-luvun alkuvuosikymmeninä.

Urajärven kartanomuseo oli ensimmäinen laatuaan Suomessa, ja se otettiin pääosin positiivisesti vastaan uutena museotoimijana niin paikallisesti kuin koko maan mittakaavassa: kävijöitä oli ensimmäisenä kesä kautena yhteensä 1435 henkilöä. Kartanoa markkinoitiin houkuttelevasti paitsi paikallislehdissä, kuten *Lahden Sanomissa*, avajaiskesänä myös *Suomen Kuvalehdessä* sekä *Helsingin Sanomissa*. Artikkelien kirjoittaja oli U. T. Sirelius, joka toimi tutkimukseni mukaan avainhenkilönä museon toiminnan käynnistämisessä. Eri alojen taiteilijoille suunnatussa *Näyttämö*-lehdessä kirjoitettiin myös avajaiskesänä Urajärvestä, mutta artikkeli eroaa muista osin negatiivissävytteisellä kommentoinnillaan liittyen kartanon saavutettavuuteen ja von Heidemanin sisarusten sisustusmakuun.

Urajärven kartanomuseon vahvuus on autenttisuus sekä tunnesidos, joka kävijöiden ja von Heidemanien välille on pyritty alusta lähtien luomaan opaskierroksilla. Kartanon pää- ja sivurakennuksiin pääsee tutustumaan vain oppaan johdolla, ja näin on menetelty koko kartanomuseon olemassaolon ajan. Tämä tekee tutustumisesta syväluotaavamman kuin omaehtoisella museoon tutustumisella mahdollistuisi. Autenttisen Urajärven kartanomuseosta tekee se, että kaikki irtaimisto on alkuperäistä, von Heidemanien aikaan käytössä ollutta: museoon ei ole tuotu muualta esineistöä tai huonekaluja. Päärakennus on myös ollut 1830-luvun lopulta lähtien pääosin samassa asussa kuin nykyisin ulkoisilta puitteiltaan.

Työskentelin kesän 2024 kartano-oppaana ja sain kuulla useampaan kertaan sesongin aikana positiivista kävijäpalautetta siitä, kuinka opaskierros oli avannut kartanoelämystä entisestään ja kietonut ympäristön ei vain Hugon ja Lillyn, vaan myös vierailijan omaan elämään. Uskonkin vankasti, että Lillyn lahjoituskirjassaan esittämä ajatus tieteen ja taiteen aloilla tapahtuvasta ideoinnin paikasta toteutuu nyt ja tulevaisuudessa Urajärvellä. Tämä tutkielma

on yksi osoitus siitä, kuinka von Heidemanin sisarusten luoma autenttinen, tunnelmallinen kartanoympäristö on antanut inspiraatiota uuteen tutkimukseen.

Lähteet

Alkuperäisaineisto

Julkaisematon kirjallinen alkuperäisaineisto

Museoviraston arkisto, Helsinki

– Suomen Muinaismuistoyhdistyksen arkisto (SMY).

– Pöytäkirjat ja vuosikertomukset:

Ca9 SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1915–1918

Ca11 SMY:n johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1925–1929

Cc1 SMY:n yleiskokousten pöytäkirjat 1930–1939

Ch3 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen vuosikertomukset 1887–1889, 1893–1901,
1902–1909, 1918–1919

– Urajärvi-kokoelma:

Ha3 Urajärvi. Asiakirjoja I

Ha4 Urajärvi. Asiakirjoja II

Ha6 Urajärvi, museon toimintaa (Urajärvi III)

Ha9 Muut Urajärven kartanoon ja museoon liittyvät asiakirjat

Ha21 Urajärven kartanon vieraskirjat 1928–1966

Julkaisematon haastatteluaineisto

Museoviraston arkisto, Helsinki

– Linden os. Leponiemi, Beda Helena; Urajärven kartanon työntekijä. Haast. Arvo Linden
2000.

– Kirjavainen, Taimi. Haast. Teppo Korhonen 6.8.1987.

Aikakaus- ja sanomalehdet

Heinolan Sanomat 55/1936.

Lilly von Heideman (nekrologi). *Suomen Nainen* 23/1917, 334.

Nimim. "Asla": Urajärven kartanomuseo. Myöhemmän kartanokulttuurin edustaja. *Uusi Häme* 103/1939.

Nimim. "Iro": Urajärvi. Viihtyisä taiteilijakoti. *Näyttämö* 10/1928, 8.

Nimim. "Kuhmuste Malakias": Se min Asikkala reisun. *Lahti* 5/1928, 4.

Sirelius, U. T.: Uutta matkailijoille. Kuvia Urajärven kartanomuseosta. *Suomen Kuvalehti* 25/1928, 21.

Sirelius, U. T.: Urajärven kartanomuseo. *Kansan Kuvalehti* 20/1929, 5–6.

Sirelius, U. T.: Urajärven kartanomuseo. Uusi numero nähtävyyksiemme luetteloon. *Helsingin Sanomat* 170/1928, 4.

Söderström, Tyyne: Heidemanin museo. *Satakunnan Kansa* 190/1929, 7.

Tallgren, A. M.: Suomen Muinaismuistoyhdistys 60-vuotta. *Kotiseutu – Suomen kotiseutututkimuksen äänenkannattaja*. 1/1931, 11–12.

Urajärven kartanomuseo Asikkalassa. Uusi nähtävyys seutukunnallemme. *Lahden Sanomat* 72/1928, 1.

Viljanen, Lauri: Asikkala matkailupaikkana. *Lahti* 5/1928, 8.

Aikalaiskirjallisuus

Tallgren, A. M.: *Museomiehen työpöydältä. Kirjoitelmia muinaistieteellisten ja antikvaaristen harrastusten historiasta Suomessa*. Tietosanakirja-osakeyhtiö, Helsinki 1924.

Vahter, Tyyni: Asikkalan Urajärvi ja von Heideman-suvun muistoja. *OSMA 1955. Suomen Museoliiton vuosikirja*. Suomen Museoliitto, Helsinki 1956.

Tutkimuskirjallisuus

Blomstedt, Yrjö: *Asikkalan historia*. Karisto, Hämeenlinna 1982.

Butcher-Youngmans, Sherry: *Historic House Museums. A Practical Handbook for Their Care, Preservation, and Management*. Oxford University Press, 1993.

Eerola, Sini: *Tyyni Vahter*. <https://www.tietokirstu.fi/artikkelit/tyyni-vahter/> [haettu 21.4.2025].

Eerola, Ville: *Sivistys, valistus, vaikuttaminen. Museoliiton vuosisata 1923–2023*. Suomen Museoliiton julkaisuja 79, SKS kirjat, Helsinki 2023.

Fenno-Ugrica. *Suomen Muinaismuistoyhdistys*.

<https://fennougrica.kansalliskirjasto.fi/handle/10024/89726> [haettu 22.3.2025].

Heinonen, Jouko: *Kotiseutumuseoiden ja muiden paikallismuseoiden synty. Suomen museohistoria*. Toim. Susanna Pettersson & Pauliina Kinanen. SKS, Helsinki 2020.

Hirn, Marta. Uppslagsverket Finland. Svenska folkskolans vänner. <https://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-170045-HirnMarta> [haettu 24.4.2025].

Härö, Elias: *Urajärvi. Itähämmäläinen kartano. Näköaloja Urajärven kartanoympäristöön*.

Toim. Marja Ivars. Museovirasto, Helsinki 1997.

Härö, Mikko & Kostet, Juhani: *1/1630–1917. Kuninkaallinen ja keisarillinen muinaismuistohallinto*. Museoviraston julkaisuja 2, Museovirasto, Helsinki 2021.

Ivars, Marja: *Urajärven perinnön hoito. Näköaloja Urajärven kartanoympäristöön*. Toim.

Marja Ivars. Museovirasto, Helsinki 1997.

Jutikkala, Eino: *Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana. II. Suomen historiallinen seura*, Helsinki 1932.

Jutikkala, Eino & Nikander, Gabriel: *Suomen kartanot ja suurtilat. 3*. Kivi, Helsinki 1945.

Karanto, Anu: *Suomen teatterit ry. Vuosisata teattereiden hyväksi*. 2022. <https://suomenteatterit.fi/wp-content/uploads/2023/05/Artikkeli-Suomen-Teatterit-100.pdf> [haettu 19.4.2025].

Keitä me olemme? Suomen Kuvalehden verkkosivusto. <https://suomenkuvalehti.fi/mika-suomen-kuvalehti/> [haettu 19.4.2025].

Korhonen, Teppo: *Suomen muinaismuistoyhdistys ja Urajärven kartano*. 2019. <https://muinaismuistosaatio.fi/historia/> [haettu 23.4.2025].

Kuurne, Jouni: *Kartanoelämää Urajärvellä. Urajärven kuva-albumi*. Toim. Lea Värtinen. Museovirasto, Helsinki 2003.

Kuurne, Jouni, Liljeroos Christian, Saarijärvi Tiina: *Urajärven kartanomuseo*. Urajärven kartanon ystävät ry, Urajärvi 2018.

Lehtonen, Petri, Hoppa, Kerttuli & Järvinen, Ella (nyk. Linderoos): *Opastusteksti 4.0*. Urajärven kartanon opasmateriaalit.

Lilja, Johanna: Suomen kansallismuseon kirjasto. *Suomen museo*, 105/1998, 82–95.

Liljeroos, Christian: *Urajärven kartanon elämää vuosina 1830–1917 kyläläisten kuulemana ja kertomana*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto 2018.

Maiste, Juhan: *Linnoissa kreivien. Viron kartanoita ja kartanokulttuuria*. Otava, Helsinki 1995.

Mero, Henna: *Lilly von Heideman (1849–1917). Autonomian ajan aatellisnaisen elämänpiiri, maailmankuva ja identiteetit*. Suomen ja Pohjoismaiden historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2018.

Museovirasto: *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY*.

https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=26 [haettu 8.4.2025]

Mäkelä, Kristiina: *Helsingin Sanomat, Suomi ja Euroopan yhdentyminen. Keskustelu Suomen-EU-jäsenyydestä Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa*,

- mielipidekirjoituksissa ja kolumneissa vuosina 1990–1994. Historian maisterintutkielma, Helsingin yliopisto 2023.*
- Oikari, Liisa & Ranki, Kristina: Home Museums. Biographical collections of significant lives. *Museum Studies. Bridging Theory and Practice*. Editorial team: Nina Robbins, Suzie Thomas, Minna Tuominen, Anna Wessman. ICOFOM, University of Jyväskylä 2021.
- Palviainen, Ritva: Museotyön ammatillistuminen. *Suomen museohistoria*. Toim. Susanna Pettersson & Pauliina Kinanen. SKS, Helsinki 2020.
- Reijonen, Henni: Museomiehiä ja -naisia. *Suomen museohistoria*. Toim. Susanna Pettersson & Pauliina Kinanen. SKS, Helsinki 2020.
- Salmi, Hannu: Kulttuurihistoria merkitysten tutkimuksena. *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Kulttuurihistorian seura, Turku 2022.
- Siira, Jenniina: *Tekstiilit Urajärven kartanon keittiössä ja kattauksissa. Kartoitus, tutkimus ja näytteillepanon selvitys*. Tekstiilikonservoinnin opinnäytetyö, Metropolia ammattikorkeakoulu 2012.
- Sjöberg-Pietarinen, Solveig: *...jokainen herrastalo muistomerkki...* Varsinais-Suomen kulttuuriperintöblogi, 2014. <http://kulperi.blogspot.com/2014/05/jokainen-herrastalo-muistomerkki.html> [haettu 22.4.2025].
- Skansen: *Skogholm's garden*. <https://skansen.se/en/see-and-do/open-air-museum/gardens/skogholms-garden/> [haettu 21.4.2025].
- Stjernvall-Järvi, Birgitta: *Kartanoarkkitehtuuri osana Tandefelt-suvun elämäntapaa*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2007.
- Suomen Muinaismuistosäitiön verkkosivusto. <https://muinaismuistosaatio.fi/suomen-muinaismuistosaatio/> [haettu 23.4.2025].
- Talous elpyi nopeasti 1919*. Helsingin Suomalaisen Klubin ylläpitämä verkkosivusto. <https://itsenäisyys.fi/talous-elpyi-nopeasti-1919/> [haettu 11.2.2025].

Turunen, Arja: Naistenlehdet Suomessa 1880-luvulta 1930-luvulle. *Media & viestintä*.

2/2014, 38–56.

Urajärven kartanomuseo. Toim. Raija Järvelä-Hynynen Hertta Tirrasen, Tyyni Vahterin ja

Teppo Korhosen tekstin pohjalta. Museovirasto, Helsinki 1987.

Urajärven kartanomuseon verkkosivut. <https://www.urajarvenkartano.fi/> [haettu 3.5.2025].

Urajärven kartanon *DigiOpas* -verkkosivusto. <https://www.urajarvenkartano.fi/tutki/digiopas/>

[haettu 19.4.2025].

Vilkuna, Janne: *75 vuotta museoiden hyväksi. Suomen museoliitto 1923–1998*. Suomen museoliiton julkaisuja 45, Jyväskylän yliopisto 1998.

Vilkuna, Janne: Museologian vaihteita. *Museologia tänään*. Toim. Pauliina Kinanen. Suomen Museoliiton julkaisuja 57, Gummerus, Jyväskylä 2009a.

Vilkuna, Janne: Yhteinen kulttuuriperintömme. *Museologia tänään*. Toim. Pauliina Kinanen. Suomen Museoliiton julkaisuja 57, Gummerus, Jyväskylä 2009b.

Willman, Irma: *Urajärvi. Koti kauneudelle ja aatteille*. FinnEpos, Vihtijärvi 2002.

Yhdistyksen lyhyt historia. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen alkutaival. SMY.

<https://www.muinaismuistoyhdistys.fi/index.php/historia/1870-2/> [haettu 20.2.2025].

Young, Linda: Is There a Museum in the House? Historic Houses as a Species of Museum.

Museum Management and Curatorship. Volume 22, issue 1. Routledge, UK 2007.

Liitteet

Liite 1. Urajärven kartanon ja von Heidemanin sisarusten valokuvat

Kuva 1. Urajärven kartano. Valokuvaaja Signe Brander 1913. Museovirasto, historian kuvakokoelma.

Kuva 2. Hugo ja Lilly von Heideman kesävieraineen Urajärvellä. Lilly vasemmassa reunassa, Hugo oikeassa. S.a. Museovirasto, historian kuvakokoelma.

Liite 2. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen entiset ja nykyiset toimihenkilöt

Puheenjohtajat:

- Zachris Topelius 1870–1875, 1878–1879
- W. Lagus 1875–1878
- K. E. F. Ignatius 1879–1885
- J. R. Aspelin 1885–1915
- Hjalmar Appelgren-Kivalo 1915, 1918–1919
- Theodor Schvindt 1916–1917
- O. Heikel 1917–1918
- Alfred Hackman 1919–1920
- Juhani Rinne 1920–1921
- Kustavi Grotenfelt 1921–1922
- U. T. Sirelius 1922–1923, 1924–1929
- Julius Ailio 1923–1924
- Björn Cederhvarf 1929–1930
- M. Tallgren 1930–1942
- Aarne Äyräpää 1942–1945
- Kustaa Vilkuna 1945–1962
- Ella Kivikoski 1962–1968
- Lars Pettersson 1968–1973
- F. Meinander 1973–1976
- Henrik Lilius 1977–1984

- Juhani U. E. Lehtonen 1984–1991
- Torsten Edgren 1991–1998
- Teppo Korhonen 1998–2004
- Helena Edgren 2004–2010
- Mika Lavento 2010–2016
- Pia Olsson 2016–2021
- Elina Räsänen 2021–

Varapuheenjohtajat:

- H. A. Reinholm 1870–1871, 1880–1881
- K. E. F. Ignatius 1871–1875
- Julius Krohn 1875–1876
- O. Freudenthal 1876–1878
- Otto Donner 1878–1880
- Eliel Aspelin 1880, 1881–1899
- J. J. Tikkanen 1899–1902
- Hjalmar Appelgren 1902–1916
- O. Heikel 1916–1918
- Alfred Hackman 1918–1919
- Juhani Rinne 1919–1920
- Kustavi Grotenfelt 1920–1921
- U. T. Sirelius 1921–1922
- Julius Ailio 1922–1923

- K. K. Meinander 1923–1924
- Björn Cederhvarf 1924–1938
- A. Nordman 1938–1959
- Ella Kivikoski 1960–1961
- Lars Pettersson 1962–1967
- F. Meinander 1968–1973
- Riitta Pylkkänen 1973–1974
- J. Gardberg 1974–1991
- Ari Siiriäinen 1991–1993
- Tuukka Talvio 1993–2003
- Paula Purhonen 2003–2010
- Renja Suominen-Kokkonen 2010–2017
- Petri Halinen 2017–2019
- Elina Räsänen 2019–2021
- Johanna Enqvist 2021–

Sihteerit:

- K. A. Castrén 1870–1871 (sijainen 1870 J. R. Aspelin)
- Otto Donner 1871–1873 (sijainen Eliel Aspelin)
- Emil Nervander 1873–1874 (1874 sijainen Eliel Aspelin)
- J. R. Aspelin 1874–1885
- HJ. Appelgren 1885–1887, 1889–1896, 1897–1898 (sijainen 1887 P. Th. Schvindt, 1897 A. Hackman)
- O. Heikel 1887–1889, 1896–1897 (sijainen 1889 N. Liakka)

- Julius Ailio 1898–1902 (sijaisina B. Cederhvarf, Juhani Rinne)
- Juhani Rinne 1902–1918 (sijaisina A. M. Tallgren 1907, J. Lukkarinen 1913, A. Europaeus 1918)
- M. Tallgren 1918–1920 (sijaisina 1918 A. Europaeus, I. Manninen)
- T. I. Itkonen 1920–1938
- Iikka Kronqvist 1938–1945
- Nils Cleve 1945–1950
- Toivo Vuorela 1950–1952
- F. Meinander 1952–1958
- Aarni Erä-Esko 1959–1964
- Aarne Kopisto 1965–1966
- Sven-Erik Krooks 1967–1970
- Pekka Sarvas 1970–1973, 1974–1975 (varasihteeri Pirjo Uino 1975–1993)
- Kirsti Melanko 1973–1974
- Teppo Korhonen 1976–1992 (varasihteeri Pirjo Uino 1975–1993)
- Marianne Schauman-Lönnqvist 1993–2002
- Karim Peltonen 2002–2003 (varasihteeri Harri Nyman)
- Hanna Forssell 2003–2006 (varasihteeri Satu Frondelius 2004–2006)
- Satu Frondelius 2006–2008
- Mikko Teräsvirta 2008–2011
- Inkeri Hakamies 2011–2014
- Irene Nurminen 2014–2015
- Liisa Kunnas-Pusa 2015–2018 (varasihteeri Frida Ehrnsten 2015–2018)

- Petra Lehtoruusu 2018–2020
- Tanja Juuri 2021–2023 (varasihteeri Piia Pasanen 2018–2023)
- Eino Heikkilä 2023– (varasihteeri Suvi Toivanen 2023–)

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen verkkosivusto.

<https://www.muinaismuistoyhdistys.fi/index.php/historia/entiset-toimijat/> [haettu 21.4.2025].